

LA CONSUETA DE SANTA MARIA DE FOLGUEROLES
(OSONA): EL SALVAMENT DE LA MEMÒRIA
ADMINISTRATIVA DESPRÉS DE LA GUERRA
DELS SEGADORS

Tavèrnoles, APS¹, Llibre de memòries; repartiment de delme (1655)²

per JORDI VILAMALA SALVANS

PRESENTACIÓ HISTÒRICA

La consuetud que transcrivim va ser escrita al segle XVII i es troba conservada a l'Arxiu Patrimonial de Serrabou. La família Serrabou habita la casa pairal del mateix nom —ubicada en l'actual municipi de Tavèrnoles (Osona)—, des del segle XIII. A final del segle XVIII l'heretat de Serrabou estava constituïda per la casa pairal, menada pels mateixos propietaris amb l'ajut de mossos i pastors, i un seguit d'explotacions contigües cedides, la major part, a règim de parceria. En total, es tractava d'unes 450 quarteres de terra de conreu propietat de la família als termes municipals de Vilanova de Sau, les Masies de Roda, Tavèrnoles i Folgueroles.

D'altra banda, Serrabou era una de les moltes famílies de grans propietaris agrícoles que arreu de Catalunya tenien poders municipals i incidien en la vida pública de les comunitats locals: fins ben entrat el segle XIX els Serrabou de Tavèrnoles van ostentar repetidament els càrrecs de batlle i jutge de pau del municipi i apareixien de manera repetida com a testimonis en els judicis de concòrdia i monopolitzaven la distribució de mercaderies de primera necessitat (vi, sal, pesca salada, tabac, etc.).

1. APS, Arxiu Patrimonial de Serrabou.

2. La data s'atribueix a partir de la pròpia consuetud. Al foli 7 s'hi llegeix «y est any 1655 la visita ha manat se'n fes altra, y per star impedit de scriure lo senyor rector la fas jo, Gregori Amatller», referint-se a la confecció d'una nova consuetud després de la crema de la rectoria per part de soldats francesos el 1654.

També, fins a mitjan segle XVIII, el mas Serrabou feia la funció d'ajuntament de Tavèrnoles i alguns dels seus membres eren rectors de Folgueroles o de Tavèrnoles. És per aquest motiu que a l'arxiu de la casa es conserven documents tant públics com eclesiàstics.³

Tornant a la consuetat que presentem —titulada *Llibre de memòries; repartiment de delme*—, cal dir que en realitat es tracta de més d'un document. Aquest fet s'explica perquè el llibre conté anotacions de diverses èpoques en les pàgines que no van ser escrites el segle XVII. A més, les anotacions són fetes, com a mínim, per quatre mans diferents. La part més important, però, és la consuetat dictada per Gaspar Sala, rector de Folgueroles, i escrita per Gregori Amatller, vicari de la mateixa parròquia, a partir de 1655. Ocupa els folis 1 a 35, amb l'excepció dels folis 15, 17-18, 20, 26-27 i 30-32. Un segon conjunt important d'anotacions són les que es van efectuar entre 1716 i 1752, aproximadament, l'autor de les quals ens és desconegut. Aquestes abracen els folis 32, 37-40, i 44-47. La resta de folis que contenen anotacions alienes a les dues mans que hem presentat són: 15, 17-18, 20, 26-27, 30-31, 36 i 41-43. La gran majoria són fetes al voltant de 1720, a excepció del text que es troba des de finals del foli 26 i fins al 27, que amb tota seguretat va ser escrit al voltant de 1833 per Joan Comerma, prevere i ecònom de Folgueroles en aquella època. Al mateix temps, Joan Comerma és l'autor de les anotacions que es troben al marge esquerre dels folis de la consuetat i que permeten estructurar-la com un llibre amb els seus subcapítols corresponents. Aquestes anotacions han estat transcrits entre claudàtors ({}).

Abans, però, d'entrar de ple en la descripció formal del document, caldria que coneguéssim una mica quines són les particularitats de la parròquia de Santa Maria. L'assentament humà a la zona de Folgueroles data des de la prehistòria, com ho demostren el dolmen ubicat a l'ermita de Sant Jordi de Puigseslloses (2 100 aC), o el jaciment ibèric del Casol de Puigcastellet (segle IV aC), per posar només dos exemples. Si ens centrem en el cristianisme, però, la primera notícia que tenim de l'església i del cementiri de Folgueroles és del 967, mentre que la parròquia no s'esmenta fins al 1034. La construcció de l'església actual data del 1060, en què a més de l'advocació a santa Maria es dedicaren dues absidioles als copatrons: sant Miquel i sant Joan Evangelista.

L'església de Santa Maria exerceix les funcions de parròquia des dels seus orígens i sabem que el funcionament parroquial estava organitzat de manera similar al de les altres parròquies de la Plana, és a dir: rector, obra de l'església i monjo en conformaven l'estructura bàsica —a banda del vicari perpetu i dels feligresos. Més endavant s'hi van afegir els confreres del Roser, en crear-se la confraria de la Mare de Déu del Roser el

3. Per a més informació sobre els Serrabou vegeu, S. PONCE I VIVET, i Ll. FERRER I ALÓS, «Família i canvi social a la Catalunya contemporània», PONCE I VIVET, S. *La família Serrabou, un exemple de reproducció social a Osona*. Vic, Eumo, 1994, p. 125-142.

1607. Per desgràcia, desconeixem la data de consagració de l'església de Santa Maria, ja que els francesos van cremar la rectoria i tots els documents referents a la parròquia l'any 1654.

L'església parroquial no va ser l'única que es va construir després de la repoblació de Guifré el Pelòs. Amb el pas del temps es varen alçar dins del terme de Folgueroles la capella de la Damunt (segle XIII) i l'ermita de Sant Jordi (segle XV). Tot i així, un dels centres que més va influir en la parròquia va ser el monestir de Sant Llorenç del Munt. El 1323, Guillem, prior del centre, va demanar al bisbe de Vic que s'agregués la parròquia de Folgueroles al cenobi, ja que aquest tenia unes rendes molt pobres (150 lliures anuals). Amb la concessió d'aquesta petició, Sant Llorenç passava a tenir el dret de patronatge sobre la parròquia de Folgueroles.

Pel que fa al poble, les notícies més antigues de la vila de Folgueroles daten del 915. Les primeres notícies documentals de cases a la sagrera, mas de la Sala a part, són del 1233. Entre els senyors eminents de les cases de la sagrera de Folgueroles hi havia, bàsicament, la parròquia de Santa Maria i el monestir de Sant Llorenç del Munt, el capítol de canonges de Vic i la cambreria de Ripoll.

Durant el segle XIV es van vendre cases de la sagrera (1346, 1358) i s'hi van fer nous establiments (1376). El 1359 sabem que Bartomeu ça Roca, Guillem Vinyes —canador—,⁴ Guillem Sabater, Berenguer Ferrer i Bernat, del mas de la salera, vivien al nucli de Folgueroles. El 1620, entre altres, hi habitaven Galcerà Puig, Joan Sodellas i Esteve Munt.

La casa de la Sala, d'on prové el rector Gaspar Sala que és qui dicta la consuetat, és una de les més importants en la història de Folgueroles. Els seus orígens es perden en el temps i sembla que el primer document que es conserva referent a aquest casal és del segle XI. De tota manera, la primera notícia escrita que tenim de la Sala és de l'any 1227 i va relacionada amb el monestir de Ripoll, que estableix Guillem Girona al mas. Durant la primera meitat del segle XIV els hereus de Guillem Girona van ampliar les propietats, tot i que durant la crisi de la segona meitat del segle XIV la casa va quedar rònega i deshabitada. Amb la represa econòmica del segle XVI els Sala van ampliar les possessions, i es consoliden al llarg del segle XVII, època durant la qual la família va aconseguir el títol de ciutadans honrats de Barcelona.

La importància dels documents que transcrivim, però, rau en el fet que es tracta de la reconstrucció de la memòria que conservaven els dos responsables de la parròquia de Folgueroles, Gaspar Sala i Gregori Amatller, després de la crema de l'església per part de les tropes franceses el novembre de 1654. En paraules del mateix Amatller, «la iglésia as robà per los francesos als 16 de noembre de 1654 y m'i trobava jo, Gregori Amatller, prevere y vicari que vuy som de Fogarolas, y au poso per-

4. Menestral que amidava vestits de llana.

què cònstia; y de fer jo esta consueta no és sinó perquè los francesos quant hagueren robada la iglésia cremaren la rectoria la major part, y allí se cremà la consueta y los demás papers y scriptures, axís antigas ^{lf. 7} com modernas, testaments, actes, baptismes, matrimonis, capítols y, finalment, no-s reservà sinó lo llevador dels aniversaris y lo llibre dels òbits, que tot lo de més se convertí en cendra; y est any 1655 la visita ha manat se'n fes altra, y per star impedit de scriure lo senyor rector la fas jo, Gregori Amatller, prenent en tot lo decret del senyor rector, perquè té dels usos, pràtigas y consuetuts de Fogarolas llarga experiència, puix ha cerca de sinquant anys que ell ne és rector.»

A banda, doncs, de ser un document administratiu que intenta recuperar la memòria històrica dels usos de la parròquia davant la desgràcia de la crema de l'arxiu, la consueta també especifica elements que ens ajuden a entendre els esdeveniments de l'època. A més de les misèries de la guerra dels Segadors, el document també reflecteix les fluctuacions de la moneda, signe d'una economia inestable, quan ha de fixar els preus de les cerimònies «com la moneda munta y baxa no-s pot assenyalar certa quantitat; ara són vuyt sous y donà dinar o smorsar qui-n vol donar». Així doncs, el document escrit per Gregori Amatller, a banda de recollir les dades de la consueta, és un recull històric *per se*.

De la resta d'anotacions, en destacariem les que es van efectuar entre 1716 i 1752, aproximadament, l'autor de les quals ens és desconegut. Aquestes abracen els folis 32, 37-40 i 44-47. S'hi recull un esborrany de consueta i, el més important, un memorial relatiu a la unió del terme i la parròquia de Folgueroles. L'autor també fa un recull de diversos documents que es troben dipositats a l'Arxiu Particular de la Sala de Folgueroles (APSA). La resta d'anotacions, per la seva poca extensió, tenen menys coherència.

CARACTERÍSTIQUES DEL DOCUMENT

La consueta o *Llibre de memòrias*, mesura 210 × 160 mil·límetres, i està relligada en pergami. Consta de quaranta-set folis sense numerar i el seu estat físic és més aviat precari, ja que presenta alguns microorganismes, deguts a la humitat, tints ferrogàliques oxidades i papers molt fràgils i esquinçats. L'enquadernació en pergami també està força mal-mesa.

Pel que fa a la llengua, el document està redactat en català (a excepció d'algunes afrontacions del foli 43 que estan escrites en llatí). Una part del text està estructurat en capítols. Així, la consueta comença amb una introducció on s'ubica geogràficament la parròquia i s'explica com està estructurada l'església; a continuació segueixen dotze capítols que van des de la consueta pròpiament dita fins a la descripció dels menjars i drets de la mongia. A partir d'aquí, però (foli 15), es va deixar de dividir

el document en capítols, si bé cada unitat escrita està perfectament diferenciada. És per això que nosaltres hem anat atribuint tots els capítols que han fet falta fins a un total de vint-i-dos més quatre apèndixs, per tal de facilitar la comprensió del text. Val a dir, també, que hem transcrit els apèndixs de manera desordenada en relació amb la seva ubicació física. D'aquesta manera, els folis 41 a 43 s'han posat després dels folis 44-47. S'ha optat per aquesta solució ja que els folis 41 a 43 han estat escrits amb posterioritat aprofitant el fet que les pàgines restaven en blanc, però en realitat entorpeixen la continuïtat d'escriptura que hi havia entre els folis 39 i 44-47.

CRITERIS DE TRANSCRIPCIÓ

En la nostra transcripció seguim fidelment la llengua del manuscrit. Únicament hem aplicat els criteris de transcripció habituals en aquest tipus de documents; és a dir, modernització de la grafia segons l'ús actual i normalització de la puntuació i de l'ús de majúscules. També hem aglutinat o separat els mots seguint la normativa vigent, fent servir —si era el cas— l'apòstrof o el guionet. Finalment, usem punt volat per indicar aquelles elisions que avui no tenen representació gràfica.

D'altra banda, com que els documents transcrits estan malmesos en alguna de les seves parts o presenten llacunes, utilitzem el signe [...] per indicar mancances degudes al deteriorament i [] per expressar que el rector va deixar en blanc aquell espai. També usem el símbol < > quan hem afegit lletres o paraules per fer més entenedor el text i, per últim, utilitzem el símbol | per indicar els textos que, a manera de crida, estan escrits al marge esquerre de les notes; uns títols que van ser afegits amb posterioritat a l'escriptura del document, segurament durant el segle XIX.

Finalment, l'estructura en què ha quedat dividit el document que presentem és la següent:

<Introducció>.

<Capítol 1>. Santa Maria Fogarolas. Consueta.

Capítol 2. De la servetut, càrrechs, llevadors y obligations sol fer lo Puigsech en la parròquia de Fogarolas.

Capítol 3. Del ritu de las ditas tres cappellas en dita parròquia edificadas.

Capítol 4. Del modo de celebrar los aniversaris, las sepulturas, novenals, cap d'anys, y altrás funerarias dels drets parrochials y caritats de ditas cosas.

Capítol 5. De la mongia de dita iglésia, de las rendas y drets d'ella, y de la obligatió que té lo monjo.

Capítol 6. De las professons.

Capítol 7. De la sacristia de Fogarolas.

Capítol 8. Dels censos anuals que fa la rectoria de Fogarolas.

- Capítol 9. Dels aniversaris y missas fundadas en la iglésia de Fogarolas.
- Capítol 10. Del que reb y acostuma de rèbrer amb diners de censos.
- Capítol 11. De las terras, casa, y orts, que lo rector de Fogarolas té hi posseheix per la rectoria.
- Capítol 12. Dels menjars y drets de mongia que lo rector de Fogarolas reb y de la obligatió dels menjars.
- <Capítol 13. Capbreu>. *In Dei nomine*.
- <Capítol 14>. Llevador del que reb ab diners la obra eo sagristia de Fogarolas.
- <Capítol 15>. Carnalatjes de la rectoria de Fogarolas.
- <Capítol 16>. Rictus del modo de partir lo delma en la parròquia de Fogarolas.
- <Capítol 17>. Alous y primíties del Reverent rector de Fogarolas, Sant Llorens, y cappellania.
- <Capítol 18>. Consueta.
- <Capítol 19>. Llevador de las rendas dels censals se fan a la iglésia de Fogarolas, bisbat de Vich. Consueta del que stà obligat a fer y complir lo rector. Menjars que reb de las pagesias y masos de Fogarolas y censos que-s fan a dita rectoria; fet als 12 de febrer 1655, essent rector de Fogarolas lo Reverent Gaspar Sala.
- <Capítol 20. Consueta, esberrany>.
- <Capítol 21>. Rendas y censos de la rectoria de Fogarolas.
- <Capítol 22>. Drets. Menjars.
- <Apèndix 1>. Advertèncias sobre la unió de terme y parròchia de Folgaroles.
- <Apèndix 2>. Notas de alouetats de la rectoria de Folgaroles tretas dels actes de la casa de la Sala de dita parròchia; y ha també altres notas fants per los alous eo senyorias directas de esta rectoria de Folgaroles.
- <Apèndix 3>. Mas Solà de Sant Julià.
- <Apèndix 4. Notes de capbreus>.

<Introducció>.

1/ La parròquia de Fogarolas, del bisbat de Vich, és sots invocació de la Assumpció de Nostra Senyora. La iglésia parroquial és situada y edificada en la plana de Osona, dita de Vich, a mitja lleuga de la ciutat devers sol ixent per ont passa lo camí real que va a Vilanova de Sau, la població de la qual consisteix ab una vileta de trenta-sis casas contigüas a dita matriu iglésia y en divuyt pagesias que estan en contorn de la vileta.

2/ En lo àmbit y districte de la parròquia de Fogarolas stan situades dos capellas, una de Nostra Senyora dita del Ademunt y altre de Sant Jordi màrtir.

3/ En la iglésia matriu y prencipal de Fogarolas, a més del altar major de Nostra Senyora, hi à tres altars: lo hu en la capella de Nostra Senyora del Rosari ahont stà fundada la confraria; los dos al sol devall de la iglésia, a mà dreta lo de Sant Joan Batista y a mà squerra, entrant, lo de Sant Miquel.

lf. 1v [Benefici de Sant Joan, patró, rector, fa set lliures al rector] En lo altar de Sant Joan Baptista stà fundat un personat de set o vuyt lliuras annuals; patró lo rector de Fogarolas; fa de servitut deu reals; vuy lo té un N.⁵ Massana, patge del Bisbe, que lo senyor rector, que vuy és Gaspar Sala, diu la i ha presentat. [Benefici de Sant Miquel] En lo altar de Sant Miquel n'i à altre, que diu lo senyor rector que li apar ne és patró la casa y mas Palou de Fogarolas. No u sap de cert per ser ja en edat cap decrèpita y star ell ab falta de memòria. [Benefici a Ademunt] A Nostra Senyora del Ademunt n'i à altre fundat en lo altar de Sant Sebastià y ne són patrons los de la casa del Banús de Tavèrnolas. lf. 2

<Capítol 1>. Santa Maria Fogarolas. Consueta.

[Consueta] Lo tocar las campanas espectava a-n al rector per servir alashoras la mongia [Funcions de la Ademunt] Primerament, té obligació lo senyor rector de tocar las campanas grossas y petitas los dies <de> diumenge y festas entre any a missa mat<inal> y major, com se acostuma de fer en la parròquia de Fogarolas en esta forma, çó és, los dies de diumenge y festa de precepta se té de tocar en repich ab las campanas petitas, y les hores parteix lo capellà per la capella del Ademunt ahont se diu missa matinal y allí, antes <de> comensar, té de dir lo sacerdot la *Salve*⁶ y altre himne segons la ocurrència del temps; després se fan los asperges⁷ y en <con>inent se comensa la missa; y en el ofertori⁸ ofereix, y després té de amon<es>tar totas las festes que són entre les hi à, axí de precepte com las qui no hou són; ensenyar la doctrina al poble; benehir lo pa beneït y, accabada la missa, se fa una absolta⁹ cantada y en<continent> se cantan los goits de Nostra Senyora en llatí.

[Absoltas antes de missa major] A la missa major se tòcan las dos campanas grossas ventadas cerca de les deu horas y <se> fa en lo entretant que lo poble se

5. A l'època s'acostuma a posar N. —*nomine*—, quan no se sap el nom de la persona.
6. Oració a la Mare de Déu que comença, en llatí, *Salve Regina*.
7. Es refereix al mot *aspergir*, «ruixar d'aigua beneïta» i, concretament, a l'*Aspergis-Mergis* o acte d'aspergir o ruixar. Etimològicament es pren del llatí, *asperges me*, m'aspergiràs (paraules inicials de l'Antífona que es canten en la cerimònia de l'aspersió).
8. En la litúrgia eucarística, ritu amb el qual el celebrant ofereix el pa i el vi que han d'ésser consagrats.
9. Absolució, perdó. Oracions, resos o cantades que es fan en sufragi per un difunt.

convoca per la missa absoltas per tots los vasos ^{lf. 2v} que aquestes, per sé moltas, se acostuma de fer-ne set o vuyt a cada vas y entre setmana se fan las demás.

[Absoltas després de missa major] Convocada que és la gent per a oir missa, se tòcan set o vuyt batalladas ab una de las campanas petites, y en continent se vest lo sacerdot, fa los asperges y de prompte se diu la missa major, baxa¹⁰ si és diumenge y si és dia de festa entre setmana se diu cantada; fa lo ofertori; amonestas las festas y aniversaris y beneix lo pa per a donar al poble y, acabada que és la missa, se fan tres absoltas generals, la primera al peu del altar per los sacerdots y las dos restants rodant lo fossar a mà squerra y al capdemunt del del (sic) fossar casi contra la iglésia se fa una cantada per la ànimas del mas Sala.

[.....] y en continent se'n torna lo sacerdot cantant una absolta general per lo fossar y acabada se'n fa altra al vas del mas Rourell.

[Terratges y majorias] *Item*, té obligatió lo rector en administrar tots los sacraments als pagesos y aportar combregar y extrema unctió als malalts, y per lo terratge de cada¹¹ defunct té lo rector tretse sous si és cos gran y un sou de majoria, y si és cos petit sinch sous o un parell de pollastres.

^{lf. 3} [Benedictions] [.....] rector és benehir la pica de la aigua beneita y fer-hi aportar aigua; benehir las fonts lo dissabte de sinquagèssima y de Pasqua, y fer altrás benedictions entre anys que totes trobarà més baix en los propers llochs.

[Professons] *Item*, té obligatió lo senyor rector en fer professons las acostumades, que són: cada cap de mes la del Roser; lo dia de Sant Sebastià a Nostra Senyora del Ademunt y allí se diu missa; y per las lledanias¹² a Nostra Senyora del Ademunt y no se'n fassan per las lledanias; lo dia de Santa Creu de mars al padró d'en Roca; lo dia del dimars de Pasqua a la Pietat de Vich y fora de la que va a Vich no se'n fan de altrás fora la parròquia. Si en però succehia que los pagesos instassen de què se fas altra professó fora la parròquia, <a>leshores no té obligatió lo senyor rector en fer negun gènere de gasto, sinó que'l tenen de fer los obrers a tots los qui apòrtan los ganfarons¹³, la creu-llanternas, y al matex sacerdot.

[Evangelis y Pàssia] *Item*, té obligatió lo senyor rector en dir los Evangelis al mateix padró de la plassa cada diumenge antes de missa major des de Santa Creu de maig fins a Santa Creu de setembre, y tornant-se'n se canta una absolta general y entrant a la iglésia lo himne de ^{lf. 3v} Pàssia.

[Modo de tocar a combregars, extremauncions, y a morts] Que en tocar <a combregar> se tòcan sinch batalladas ab la campana grossa y nou ab la petita y altres nou ab la matexa grossa; per la extrema unctió se venta la grossa e movent la petita y altra vegada la grossa, y per los sacraments y tocar té lo rector tretse sous ab lo terratge, si ja no és que los pagesos se vingan a tocar, que <h>o pòdan fer per les fer-se llevà dels tretse sous lo tocar, y no pren <el> rector més del terratge; y si lo defunct <és> gran casat se tòcan ventadas las dos <campanas>

10. La *missa baixa* era una missa celebrada per un sol capellà i sense cap cant; la *missa cantada* també era celebrada per un sol capellà però es deia, com el nom indica, cantada bé pel cor o bé per un altre capellà; l'*ofici* era concelebrat per tres capellans (rector, diaca i sotsdiaca).

11. *ratllat*, ent.

12. Súplica consistent en una sèrie de peticions o d'invocacions breus, a les quals hom respon cada vegada amb un refrany.

13. *Ganfaró* (*gomfanó*, *ganfanó*, *gonfaló*), estendard que a l'edat mitjana s'usava com a insígnia de guerra; més modernament, bandera que penja d'un pal travesser i que sol ésser la insígnia d'una confraria, un gremi o una altra corporació.

grossas y a batalladas las petitas; si en<pe>rò és fadrí o donsellà gran se toca tant so<la>ment las grossas muntades.

[Los ciris crèman en lo fèretro] Los ciris que se acostúman de posar junt <el> fèretro quant hi à algun cos; són de la obra <i> no ha i té res lo rector; y los qui prenen a<cos>túman de donar lo velor de la cera a la ob<ra>, que és una lliura per cada ciri.

[Obligatió de encendrer la llàntia, netejar la roba. Menjà lo rector per servir la mongia] *Item*, té lo senyor rector en tenir cuidado a què la llàntia que perpètuament crema en <la> iglésia stiga també neta y los altars adornats, no de béns seus que tant sols reb <de la > mongia, sinó de diners de la obra que té-l sagristà y las rendas que per axó té la o<bra> se trobarà més.

lf. 4 **Capítol 2. De la servetut, càrrechs, llevadors y obligations sol fer lo Puigsech en la parròquia de Fogarolas.**

No as creu que tinga obligatió lo senyor rector de Fogarolas en tenir vicari podent-se servir la iglésia ab un sacerdot. Però lo darrer sacerdot, Jaume Antentas, sempre en tingué y lo rector, que vuy és Gaspar Sala, sempre ne ha tingut, per ser la iglésia prou pingüe de distributions. Y també hi à molts aniversaris y misses fundades y cadal dia van fundant-se'n y axís per celebrar dits aniversaris és bé que s'entenga que les hores té obligatió lo senyor rector en sustentar-lo de aliments pagadors per ell. [La missa de Poudevida se dehia los diumenges a la Ademunt] Té lo senyor rector de administrar tots los sacraments per si o per son vicari si an tindrà, tenint cura tots los diumenges y festes de precepte dir dos misses, una a Nostra Senyora del Ademunt, que és la matinal, —y aquexa se diu per lo mas Poudevida que se havia de dir cada dimecres en Fogarolas y an-la mudada al Ademunt perquè sempre as digués, entenent que la tal missa se diu tant solament per los mas Poudevida los dias de diumenges—, lf. 4v <i l'altre>, la missa major, <que> se diu assí en Fogarolas baixa, sense caritat alguna, per lo menos lo rector que vuy és mai la ha presa. Si no té vicari dic-las lo rector totas dos, que per axò té lo B¹⁴ y lo rector bacit, com los demás rectors del bisbat de Vich y de la plana.

[Missa de Sant Sebastià; Missa a la Ademunt] Cada dimars se acostuma de dir assí en Fogarolas una missa cantada o baxa de Sant Sebastià, que penso la degueren votar los parroquians per contagi que en temps passat hi hagué, y lo divendres se va a dir-ne altre al Ademunt.

[Nota per la salve y els goitgs els dissaptes] Sols en las festas anyals se diuen vespres en Fogarolas y completas se diuan sols lo dissapte a nit y diumenges nits del any, però diuen-se en esta forma, que és la salve o altre himne de Nostra Senyora y los goits, després una absolta a la porta de la iglésia; y de vespres ni completas no pren lo rector caritat alguna, per lo menos lo rector que vuy és mai ne ha pres.

[...]acció de Tots los Sants] Diuan-se també vespres lo dia de Tots Sants de vius i de morts; primerament las de vius y després las de morts; y després d'ellas se fan solemnes absoltas cantadas en lo cimentiri y cantant-las van a un padró que i ha al cap de munt del lloch y allí se acàban de fer.

14. Abreviatura. Podria fer referència al vicari, però al text només hi consta la lletra B.

[Evangelis] En la iglésia de Fogarolas se diuen los diu-^{lf. 5} menges des de Santa Creu de maig fins a Santa Creu de setembre los Evangelis, introduhits per la benedictió del terme en lo padró de la plassa. Lo primer dia de Santa Creu de maig se va a dir-lo al dit padró de la plassa y, al dia de las lledanias, lo dilluns al Puig d'en Roca y los dos dias següents no-s fa professó. Los dos Rosers, so és lo de octubre y lo que-s sol fer de maig, se fa professó solemne per la ronda gran, y lo matex se fa lo dia de Corpus, hi as diu missa solemne stant prasant lo Santíssim, però los diumenges del cap de mes-se fa professó per la ronda petita y, feta, se diuan los goits de Nostra Senyora.

[Dijous Sant] Lo Dijous Sant se posa lo Santíssim al monument y a las quatre horas de diuan los fasos¹⁵; de caritat hi à dos sous per rector y altres dos per lo vicari; lo Dissabte Sant se benehexen las fonts.

[Pàssia] Tots los dias de Santa Creu de maig fins a la de setembre, inclusive, se diu la Passió de Sant Joan antes de missa, cremant lo Ciri Pasqual.

Entre setmana se diu cadal dia un cantar per las ànimas o un aniversari; la caritat del bassí de las ànimas és la que tatxa la visita —ara és rissori—, però dels aniversaris és segons la dotatió de ells y, sinó és còngrua, s'i affixa el bassí de las ànimas.

^{lf. 5v} [Absoltas] Los dias de diumenge antes de missa se fan absoltas per lo fossar y los pagesos apòrtan lo pa o diners que vòlan fer absoltas; a cada vas dels qui apòrtan pa se fan set o vuit absoltas y entre setmana las de més. Accabada la missa se fan tres absoltas generals rodant lo fossar y tres de particulars; la una al vas vell de la Sala, y la fa lo senyor rector, que vui és sens caritat per ser ell de la casa de la Sala però, mort ell, la continuaran los hereus de la Sala y as concertaran ab lo rector qui serà; fasen altra al vas d'en Codina de la plassa, que és contra la capella del Roser y dóna per caritat de tot lo any vuit sous; y altra al vas del mas Rourell, y dóna axí mateix vuit sous de caritat. Lo dia que-s canta missa solemne se fa una absolta al altar hont la missa as diu, al corn de la Epístola, y les hores no se'n fan de altres.

[Dedicació. Se pot tenir algun dupte si la iglésia és integrada] Lo dia de la consecració y dedicació de la iglésia de Fogarolas és a vint-i-sis del mes de setembre. Per tradicionaris senyals de creus se té per consagrat lo altar major, però los altres si se diu missa à de ser ab ara, si bé per una provisió que est any la visita ha feta ja staran las aras encaxadas ab las lloras dels altars. Lo dia del patró de la iglésia és a quinse de agost y la dedicació y la festa se diuan ab octava.

^{lf. 6} [Missa al altar del Roser] En tots los dissabtes del descurs del anys se le diu una missa cantada en lo altar del Roser ab caritat de sis sous perquè as diu per las ànimas.

[Missa de Joseph Sala] Cada divendres o dissabte se té de dir una missa per Joseph Sala, hereu que fonch del mas Sala —morí als 25 de desembre 1645—; no és encara smersada la caritat perquè lo senyor rector, com és de dita casa, la diu; ells tindran cuidado en fer-la dir y smersar-la.

Altras missas y ha, que unas són mensuals¹⁶, altres n'i ha més, com per las del mas Amat y las de un N.¹⁷ Sobresach <les> que són unit la caretat, de las

15. Al final de les matines del Divendres Sant o ofici de tenebres, quan s'havia extingit el darrer dels quinze ciris posats a l'altar, nens i nenes, armats amb instruments de tota mena, carraus, maces, pals, feien un soroll esfereïdor; tustant sobre els bancs o l'enrajolat. Se'n deia també la *patrica-patroca* o *matar els jueus*.

16. mensuals *corr.* mensals.

17. Cf. nota núm. 5.

quals és sols un real, y altres que n'hi ha ab charitat consemblant, pot dir al reverent rector si volrà; ara lo reverent Gaspar Sala las fa dir, perquè no vessen ròs-sechs, a Sant Thomàs o a Sant Domingo, y ell hi afegeix sis diners per missa del seu, no tenint-hi obligatió. Lo¹⁸ die de la degollació de Sant Joan, als 29 de agost, acostumat e a dir missa, a mitg quart lo sol alt, en la parroquia.

Capítol 3. Del ritu de las ditas tres cappellas en dita parròquia edificadas.

[Capella de la Ademunt] En la cappella del Ademunt se va dir missa matinal y cada divendres, com dit és. Però lo primer diumenge de Quaresma y sol haver per^{lf. 6v} dó en dita capella, y les horas si diu la missa major ab sermó.

[Capella de Sant Jordi] A Sant Jordi màrtir, que és a vint-i-tres de abril, s'i va ab professó y allí es diu missa baxa y en-continent se'n torna la professó.

Acostuma-s'i també de anar lo dia de Santa Àgatha, que és a sinch de febrer, a dir una missa baxa, y dóna la caritat la casa de Puigsallosas, y dinar o almor-sar; axò és consuetut.

[Las dos chàritas se donan en Folgaroles] Assí en Fogarolas se acostuma de donar almoina als pobres dos vegades en lo any, so és, lo dia dels morts, y los obrers aplègan lo pa dels pagesos y, benehit, lo distribuexen. Altra acostúman de donar lo dia de la aparició de Sant Miquel, que és a 8 de maig, y per haquexa se aplega lo blat per la parròquia, si bé haquest any 1655 no se és donada per haver robat los francesos lo blat que los obrers havían aplegat y tot lo que i havia en la iglésia, però penso que s continuarà. La iglésia as robà per los francesos als 16 de novembre de 1654 y m'i trobava jo, Gregori Amatller, prevere y vicari que vuy som de Fogarolas, y au poso perquè cònstia; y de fer jo esta consuetua no és sinó perquè los francesos quant hagueren robada la iglésia cremaren la rectoria la major part, y allí se cremà la consuetua y los demés papers y scriptures, axís anti-gas^{lf. 7} [Nota de la crema] com modernas, testaments, actes, baptismes, matri-monis, capítols y, finalment, no-s reservà sinó lo llevador dels aniversaris y lo lli-bre dels òbits, que tot lo de més se convertí en cendra; y est any 1655 la visita ha manat se'n fes altra, y per star impedit de scriure lo senyor rector la fas jo, Gre-gori Amatller, prenent en tot lo decret del senyor rector perquè té dels usos, prà-tigas y consuetuts de Fogarolas llarga experiència, puix ha cerca de sinquanta anys que ell ne és rector.

Capítol 4. Del modo de celebrar los aniversaris, las sepulturas, novenals, cap d'any, y otras funerarias dels drets parrochials y caritats de ditas cosas.

Los aniversaris fundats en la iglésia de Fogarolas no són pochs, que passen de setanta sens las missas fundadas que i ha, y aniran cadal dia augmentant-se per haver-hi bons pagesos y hau passen bé. La caritat és segons la dotació de ells; los que ara se¹⁹ fúndan tots són ab caritat còngrua però a n'hi ha²⁰ fundats ab patita caritat y haquexos pot lo rector augmentar-la del bassi²¹ lf. 7v de las ànimas

18. Frase afegida amb posterioritat.

19. *ratllat*, faran.

20. *ratllat*, se er.

21. Al marge esquerre, «<per> augmentar la caritat de las fundacions [...] prenían lo que en faltava del bací de las ànimas.»

dient un nocturno més o dos, y axò se pot fer sempre que la caritat no és còngrua, que jo ho he preguntat al senyor Vicari General, que vuy és lo senyor canonge Agut, y me ha dit que sempre que la caritat no era còngrua se podia fer.

[Terratge y majorias] Las sepulturas se celébran en esta forma; que lo rector va o envia lo vicari o altre prevere a serrar lo cos cantant las cerimònias que per ex effecte són en lo ordinari del bisbat; dónan la caritat segons ocurrència del temps, que com la moneda munta y baxa no-s pot assenyalar certa quantitat; ara són vuyt sous y donà dinar o smorsar qui-n vol donar.

Los drets del rector entre tocar y terratge y administratió dels sacraments són tretse sous, però si ells matexos se tòcan, que lo pòdan fer —segons diu lo senyor rector—, no-s té més que lo terratge, que són 7 sous. Los del mort se fan lo sot o fossa y de majoria té lo senyor rector un sou per cada ofici. Ell diu que per ser de la matexa parròquia y molts de ells parents no ha mai presa majoria emperò, des que ell me las ha donadas, jo las cobro y me la pàgan sens contradicció.

Los novenals y cap d'anys se celébran moltes vegades ab un dia y <a>leshores donen de caritat lo doble. Diuan-se tres nocturns, laudes, y dos misses cantades, y lo convidar los capellans toca al reverent rector.

Los albats se entèrran ab una missa baxa o cantada. Si baxa de caritat 4 sous; si cantada 6 sous. Per ^{lf. 8} drets de terratge reb lo rector sinch sous o un parell de pollas, tocant-se las dos campanes patitas juntas, com se dirà en lo capítol de la mongia.

Lo modo y caritat y drets de celebrar los cantars de devotió, officis y recordansas, és en lo capítol sep...²²

Capítol 5. De la mongia de dita iglésia, de las rendas y drets d'ella, y de la obligatió que té lo monjo.

Lo monjo que vuy és de la iglésia de Fogarolas és lo rector y se troba que ho és stat altra y diu ell que si no fóra per la conveniència que és de la iglésia no au seria perquè aporta molt de gasto y és poca la renda, però al fins vuy ell ho té.

[Rendas de la Mongia] Las rendas reb lo monjo, eo vuy lo rector com a monjo, és lo ordi de cada casa de pagès que se dirà en lo capítol dels menjars y mongia.

Los altres drets que com a monjo acostuma de rèbrer són lo tocar, que-s compten ab lo terratge, que és 13 sous²³ per cada deffunct. També, sempre que algú fa celebrar recordansas, cantars de devotió —com se acostuma en la Quaresma y en altre temps—, a més de la caritat dels officis té un sous per lo tocar y altre sou de majoria.

^{lf. 8v} [Obligacions de la mongia] La obligatió té lo rector com a monjo és a agranar²⁴ la iglésia; vestir los altars donant la roba; netejar-se-la los obrers y comprant los demés ornaments; benehir la aigua y fer-la aportar a la pica; tocar las campanas ab esta forma, ço és, la oratió —cada tarda entrada de fosch després de las nou batallades alsar-ne una o fer un repicó—, tocar a las misses com

22. Al text original s'expressa d'aquesta manera. Segurament es refereix al capítol *septimus* (setè).

23. La xifra 13 està subratllada i no es llegeix amb claredat.

24. Escombrar.

és costum —no emperò comprar cordas a las campanas, que haquexas còmpran los obrers—. *Item*, ha de tocar a tro²⁵ per lo temporal des de Santa Creu de maig a Santa Creu de setembre, a batallades. Si, emperò, creix lo temporal, ha de al-sar lo scholà una campana y fer senyal perquè algú del poble o de la parròquia acude a al-sar l'altre, que axís se acostuma per tot.

Capítol 6. De las professons.

[Professons] En temps passat diu lo senyor rector que se acostumava de fer molts professons perquè diu que anaven a Sant Pons, a Santa Margarida, a Sant Thomàs, a Tavèrnolas, a Sant Francesh, a la Gleva, <i> a Vich. Però per lo senyor Doctor Verdaguer, official y Vicari General de Don Gaspar Gil, bisbe de Vich, se li féu manament de què de haquella hora en havant no fes professó fora la parròquia alguna, sinó era als Sants màrtirs Llucià i Marcià de Vich, y axís fo-ra la parròquia sols se va lo dimars de Pàssia a Vich.

lf. 9 Lo dia de Sant Sebastià, que és a vint de janer, va esta parròquia ab pro-fessó a Nostra Senyora del Ademunt, y allí as diu missa en lo altar de Sant Se-bastià y, dita, se'n torna.

Lo dia de Sant Jordi se va a Sant Jordi, y lo dilluns de las lledanias se va al Ademunt, y de aquí se van a dir los Evangelis al Puig d'en Roca. Tot està ja dit en los capítols passats, y axís no i ha perquè entretenir-se.

Las professons ordinàrias en la parròquia són cada primer diumenge de mes la de la confraria de Nostra Senyora del Roser, y va per lo lloch ordinari; no i ha res de caritat feta. Se diuen los goits.

Lo primer diumenge de octubre se fa la professó solemne ab lo tabernacle. Fa la ronda gran, y la matexa lo dia que-s fa després de Pasqua. No-s recorda lo senyor rector que per axò se acostume de pendrà'n caritat pux ell no l'à presa. També són professons ordinàrias las lledanias del dia del Ram, de la Purificació, y de Sant Pere màrtir.

Professons extraordinàrias són quant de offereix necessitat de aigua i de sare-na, y las horas se va primer a las capellas de la parròquia y si la necessitat aug-menta, ab llicència del superior, van allà ahont tenen devoció, y haquexos dias feran dinar als preveres los obrers.

lf. 9v Capítol 7. De la sacristia de Fogarolas.

[Sagristia] La sacristia de Fogarolas consisteix en una renda de ordi y alguns aious que té, que baix se nomenaran. Havia-i dos llevadors, però tots se són cre-mats, y axís ara o tenim de tràurer de las personas de esta parròquia vellas, com són Pere Raurell, Pere y Joan Puigsallosas, y Francesh Munts, que ho ha aplegat molts anys per lo rector, que vuy és Gaspar Sala, y de ells n'e pendré una confes-sió de tots los qui ha i fan, com més baix se trobarà. [Los obrers són sagristans] La administratió de dita sagristia toca y pertany y la fan los obrers de dita iglé-sia. [Obligacions de la sacristia] La principal obligatió és fer cremar contínua-ment una llàntia o altra devant lo altar major, ahont és lo sacrari y ahont stà re-servat lo Santíssim Sacrament; pagar trenta-vuit sous per la visita que fa

25. Quan hi havia tempesta es tocava a tro per evitar les pedregades.

monsenyor en la dita iglésia y dos reals per lo cartell, com de ditas obligacions consta, a més de la consuetut antigüíssima y continuació de las pagas del oli per lo llum; y de dits quaranta-dos sous per visita²⁶ y devia-i haver ans fernet per los parroquians, que aquesta és en lo armari de la iglésia.

Més és obligació del sacristà donar las candelas necessàries per la celebració de las missas y officis se diuen en dita iglésia, y per aportar lo Santíssim Sagrament als malalts, y per convanir los ^{lf. 10} temporals; y per això donan a-n al senyor rector dos lliuras deu sous perquè ho bastrau, y lo senyor rector, que vuy es deu, que ho ha cobrat, a més de què ells tenen ciris grossos per los dias assenyalats y diumenges en lo altar major; tenen-ne també per a posar al fèretro quant se mor algú (que assí no són del rector), y per cada offici pàgan los del deffunct una lliura de cera.

Item, tenen obligació los obrers, com a sacristans, fer lo moniment y procurar lluminària, roba, y demés necessari; cera per lo sagell, y han de tenir encens per totes les occasions que se és de manaster; natajar la roba de la iglésia; comprar quatre ciris blanchs lo dia de la purificació per ells y llurs mullers, las candelas que dit dia se donan, la palma lo dissapte de rams y, finalment, són obligats a fer, y fan, tot lo que se acostuma pertànyer a la sacristia.

[Extracció de obrers] Trauen-se los obrers eo sacristans lo diumenge passat Sant Joan de juny per extracció (rodolins), y tenen de acaptar per la obra y ànimes y, després, encantar²⁷ lo pa, que sempre se ven al més donat; tenen també de comprar neulas per a posar la vigília de Nadal.

Capítol 8. Dels censos anuals que fa la rectoria de Fogarolas.

[Dret de visita] *Primo*, fa tres lliuras setze sous, com tinch dit, de dret de visita, compresos los denou reals que fa la sacris-^{lf. 10v} tia, y dos reals per lo cartell, axís que fa 38 sous²⁸. Lo senyor rector o paga tot y després se cobra de la obra.

Item, fa quiscun any de quarta al senyor Rei, no sabem ni sap lo senyor rector ara lo que és per haver temps que no u ha pagat; endamanant los diners o pagarà, dic, y se assentarà lo que és.

Capítol 9. Dels aniversaris y missas fundadas en la iglésia de Fogarolas.

[Nota que en la taula de Vich y havia molt diner depositat de las fundacions] En la iglésia de Fogarolas y ha molts aniversaris y misses, sinó que se n'an quitats molts, y los diners són a la taula de Vich y se han de smersar posan-se assí tots, tant los quitats com los qui no u són; y las dadas y mesos que se han de celebrar se trobarà en la taula dels aniversaris. Assí posaré qui als fa y quant se fa per ells, y assó traduesch de un llevador modern que se rest[....]²⁹ quan se cremà la rectoria.

Primo, fa Joan Albareda, de Sau, hereu del mas Albareda, de Sau, bisbat de

26. Se suposa que els quaranta-dos sous són la suma dels trenta vuit sous de la visita més els dos rals del cartell.

27. Subhastar.

28. Abans parlava de tres lliures i setze sous (setanta-sis sous), per la qual cosa no acaba de quedar clar quan es pagava per dret de visita.

29. Segurament, «restaurar».

Vich, quaranta sous de caritat. ^{lf. 11} Servèxan per las missas de N.³⁰ Sobresach prevere; cau la pensió a 17 de mars de quiscun any. Acte en poder de Joan Vila, notari públich de Vich en lo any 1646.

Item, fa an Mas, de Roda, per al Pujol, de Tavèrnolas, 30 sous al primer de setembre, censal per los aniversaris de Pere Areny; y de dits 30 sous n'i ha 7 sous per lo rector per lo tocar, vi, y candelas. Lo demás són misses. Lo testament era en la scrivania antes que-s cremàs; y ha pagat per 1647 y 1648. Vuy és quitat.

Item, fa an Ginestet, de Sant Quirse de Basora, vint-i-sinch sous a set de desembre, que són per los aniversaris de Antoni Oromir, que són dos: lo hu lo primer dijous de Quaresma y l'altre lo primer dijous de agost. Y dic se han donats 3 sous a cada capellà perquè n'i assistèscan cada dia quatre, y sis diners al senyor rector de majoria; axí ho mana en son testament, que ante que-s cremàs era a la scrivania de Fogarolas; ha pagat per 1645, 1646, 1647, 1648, 1649, 1650.

^{lf. 12} **Capítol 10. Del que reb y acostuma de rèbrer amb diners de censos.**

[Censos] He trobat jo, Gregori Amatller, que acostuma rèbrer lo reverent rector de Fogarolas alguns censos sobre algunas casas y terras. Sols se trobada possessió o títol, si per cas hi havia actes se degueren cremar quant se cremà la rectoria.

[Anna Maria Puitg, muller de Pau Puitg] *Primo*, fa la casa de Antoni Muns, sabater, de sensos a la rectoria de Fogarolas, vuyt sous a Nostra Senyora de agost, y à pagat per 1651, 1652, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 1661.

[Vedrena] *Item*, fa la casa de Joan Sodellas, braser —vuy la té mestra Antoni Puigsech que la ha comprada—, vuyt sous de sensos a Nostra Senyora de agost, y à pagat per 1652, 53, 54, 55, 56, 1657, 1658, 59, 60, 1661.

[Casa na Pujola] *Item*, fa la casa de Asparansa Vilamala, dita de na Ponsa, vuyt sous a Nostra Senyora de agost, y à pagat per 1650, 1651, 1652, 1653, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 1661.

[Salvador Mas y Puitg] *Item*, fa lo mas Cavaller —tenia'l Pera Puix y vuy ka té Patronilla Sitjar, y dit Pera se ha ancarragat los sensos són. ^{lf. 12v —, fa³¹} deu sous a Nostra Senyora de agost, y à pagat per lo any 1650, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 1661.

[Rafel Oliveras, de Vich] *Item*, y à sinch o sis casas juntas que astan a la altra part del carrer. La primera de cantó és d'un tal Casadevall, y dos juntas de aqueixa que són de dos Julians, y l'altra après de Pera Rourell —pagès de la parròquia, que la comprà a Pera Boxet; vuy la té Salvador Balart perquè l'à comprada ha dit Rourell—, y altre de Pau Sala, que li astà al costat, més avall. Fan totas juntas deu sous de sensos a la rectoria a Nostra Senyora de agost, y aquestos deu sous feiya de més a més lo mas Cavaller; y dóna tot aqueix tros de terra, que era vinya, Antoni Sala, sabater, ciutadà de Vich, a una part na que bania y partí los sensos; an pagat Janot Julià y Salvi Castanyer per 1646.

30. Cf. nota núm. 5.

31. *ratllat*, vuyt.

lf. 14 **Capítol 11. De las terras, casa, y orts, que lo rector de Fogarolas té hi posseheix per la rectoria.**

[Casa y terras de la rectoria] La casa prencipal en què habitan los rectors, vulgarment per estas partidas dita la rectoria, és prop la iglésia y contigua al cementiri. En temps passat era pobre casa y molt vella, ni as troba tampoch qui la edificà. Però lo senyor rector Gaspar Sala³², que vuy és, la havia molt ampliada y posada bé per haver-hi fet una sala, dos cambres <i> graners, reparada la vella, axís que stava per habitar-hi qualsevol persona de calitat. Més ha succehit la desdita de cremar-la los francesos perquè no-ls volgueren tornar un cavall que los micallets espanyols los havían pres. Però té ànimo lo senyor rector Gaspar Sala³³, que vuy és, de tornar-la per lo menos fer-la habitable.

Junt a la casa, a sol ixent, hi a un ort molt bo y gran, amb parras, hi un pou que i ha per a refrescar en lo estiu.

A la part de tremontana, detràs la eglésia, té lo rector altre ort y una pallissa per a posar palla.

Las terras que vuy se tenen per la rectoria és una vinya que i ha detràs lo lloch, de sembradura lf. 14v de sinch quarteras, poch més o menos, la qual vinya afronta a sol ixent ab lo camp del xop, que vuy posseheix lo mas Godayol; a ponent ab un call al sol devall del lloch que va al Godayol; a mix dia ab lo Lloch, y a tremontana ab lo cap de la coromina de la Sala.

Té també una altre camp junt al camí real que va a Vich, de sembradura [], lo qual camp lo rector mai lo mena, sinó que-l dixa a parts. Vuy lo té Salvador Balart y paga parts, lo blat al quart y lo llegum a la sisena. Lo qual camp afronta, a sol ixent ab lo tornant de Tanyadell; a ponent ab un camp de la Calvaria; a mitx-jorn ab honors del mas Sala que mira al bosch, y a tremontana ab lo camí real.

Totes las quals terras tòcan y pertanyen a la rectoria per la inmemorial posessió que de ellas té dita rectoria, y segur que y devia aver actes de stabliment, però o si à cremat quant se cremà l'arxiu o perduts; al fin, no-s trobe.

lf. 15 **Capítol 12. Dels menjars y drets de mongia que lo rector de Fogarolas reb y de la obligatió dels menjars.**

En³⁴ esta iglésia de Fogarolas no-s fan grans ninguns de meniars com en las demés acostumen fer-ne. Diuen-se drets parrochials o vigílias. Tant solament reb lo rector alguns diners, des quals ne à de fer dir algunas vint-y-quatre o vint-y-sinc misses, com o declarà un official del Bisbe y o digué al senyor rector, que avuy és Gaspar Sala. Lo que fan o continuaré en lo llevador, que també és en aquest matex llibre; juntament y posaré las rendas de la obra eo de la sagristia de Fogarolas, com és ordi de la mongia y sagristia.

[Nota per lo cens de casa d'en Vedrena] La³⁵ casa dita de Francesch Sala, escloper de Folgaroles, fa a Nostra Senyora de agost a la rectoria, 8 sous de cens

32. Hi ha una crida «H» que remet al marge esquerre on s'hi anota el nom de Gaspar Sala.

33. Hi ha una crida «+» que remet al marge esquerre on s'hi anota el nom de Gaspar Sala.

34. Escrit per una mà anònima, aliena a la de Gregori Amatller però contemporània a aquesta.

35. Escrit per una mà anònima, aliena a la mà de Gregori Amatller i a la mà anònima del foli 15. És un paràgraf afegit el 1713.

en alou, y afronta a mitgdie ab la hera de la rectoria de Folgaroles. He portin a precari que té dit Francesch Sala. 1713.

lf. 15v [Alou] Me han portat llegum a delma de una pessa de terra de la Roca dita Camp de Santa Maria. 1719.

lf. 17 <Capítol 13. Capbreu>. *In Dei nomine*.

Capbreu *sive* llevador de tots los censos, censals, capons, gallines, colomins, desús per lo menjars. Delmes, alouetats y primíties; carnelatges, ordís per raó de la mongia y sacristia —la qual mongia és annexa a la rectoria—; fet per mi, Gregori Amatller, vicari de Fogarolas, hagut y tret de la llarga experiència, ús y costums, que Gaspar Sala, rector de Fogarolas que vuy és; y per star impedit de scriurer y cremats los ulls, lo traduesch y trach per manament de una provissió de visita que se ha feta est any 1655 (als 4 de maig per lo Reverent Doctor Miquel Riera, visitador general, rector de Santa Maria de Olost de Lluçanès).

[Hordi de mongia i sacristia] Los censos y menjars que lo rector reb en Fogarolas se tròban en lo capítol 10, en la consuetat; posem ara lo ordi que lo rector reb com a monjo y lo que reb la sacristia, advertint que és partit, tant ne té la mongia com la sacristia.

lf. 17v [Pou³⁶, 16 cortans] *Primo*, fa lo mas Pou setze quartans de ordi a la mongia y sagristia; vuyt a cada lloc.

[Raguer, 4 cortans] *Item*, fa lo mas Raguer de Tavèrnolas quatra quartans de ordi, dos a cada lloc.

[Llobet, 4 cortans] *Item*, fa lo mas Llobet quatra quartans de ordi, dos a cada lloc, lo qual mas és de la parròquia de Vich.

[Mayolas, 4 cortans] *Item*, fa lo mas Mayolas de la parròquia de Vich dos quartans de ordi a cada lloc.

[Tona, 2 quarteras] *Item*, fa lo mas Tona de Sant Martí de Riudeperas dos quarteras de ordi, una a cada lloc.

[Albereda, 4 cortans] *Item*, fa lo mas Albereda de Sant Julià de Vilatorrada dos quartans de ordi a cada lloc.

[Puixsec, 4 cortans] *Item*, fa lo mas Puixsec de Sant Julià de Vilatorrada quatra quartans de ordi, dos a cada lloc.

[Banús, 6 cortans] *Item*, fa lo mas Banús de Tavèrnolas mitja quartera de ordi a la sacristia, també.

[Gelabert, 28 cortans] *Item*, fa lo mas Gelabert de Fogarolas vint-y-vuyt quartans de ordi, çó és, quatorse a cada lloc; no an feya sinó³⁷ lf. 18 setse però are és aiustat lo mas am al que en feya dotse. Jo e vistos los alberans del senyor rector.

[Puixcellosas, 26 cortans] *Item*, fa lo mas Puixcellosas vint-y-sis quartans de ordi, tretse a cada lloc.

[Tanyà³⁸, 4 cortans] *Item*, fa lo mas Tanyà de Tavèrnolas dos cortans de ordi a la mongia y dos a la sacristia.

[Rocha, 10 cortans] *Item*, fa lo mas Rocha deu cortans de ordi, sinch a la mongia y sinch a la sacristia.

36. Escrit per una mà anònima, aliena a la de Gregori Amatller però contemporània a aquesta. És la mateixa mà que ha redactat el foli 15.

37. *raillat*, setse però.

38. Escrit de nou de la mà de Gregori Amatller.

[Raurell, 8 cortans] *Item*, fa lo mas Raurell vuyt cortans de ordi, quatre a la mongia y quatre a la sacristia.

[Torra, 16 cortans] *Item*, fa lo mas Torre setse cortans de ordi, vuyt a la mongia y vuyt a la sacristia.

[Palou, 16 cortans] *Item*, fa lo mas Palou vuyt cortans de ordi a la mongia y vuyt a la sacristia.

[Oromir, 8 cortans] *Item*, fa lo mas Oromir quatre cortans de ordi a la mongia y quatre a la sacristia.

[Martí, 4 cortans] *Item*, fa al Martí quatre cortans de ordi, dos a la mongia y dos a la sacristia.

lf. 18v [Verdaguer, 4 cortans] *Item*, fa lo mas Verdaguer, que vuy se diu casa d'en Carles, quatre cortans de ordi, dos a la mongia y dos a la sacristia.

[Calvaria, 4 cortans] *Item*, fa lo mas Calvaria de Sant Martí quatre cortans ordi, dos a la mongia y dos a la sacristia.

[Mas del Coll, 14 cortans] *Item*, fa lo Mas del Coll set cortans ordi a la mongia y set a la sacristia.

[Noguer, 4 cortans] *Item*, fa la casa d'en Bach, diu lo mas Noguer³⁹, cortans de ordi, dos a la mongia y dos a la sacristia.

Item, fa lo mas Folchs sis quartans ordi, tres a la mongia y tres a la sagristia.

[La Sala 12 cortans de ordi a la mongia, 12 a la sagristia.]

[Poudevida 4 cortans de ordi, dos a la mongia i dos a la sagristia]

Tot lo qual ordi van replegant los obrers quant se ha batut, y la mitat entré-gan al Reverent rector y la altra mitat pòsan en lo cor. Acostúman de baratar-lo ab oli per la llàntia o al venen. També se nota que las casas que no tenen ordi dó-nan la mitat menos blat bo, axís diuen se és practicat sempre.

lf. 19 Godayol, divuyt cortans ordi, 3 a la mongia, lo demés a la sacristia.

Codina, dotse cortans ordi, la mitat a la mongia, la mitat a la sagristia.

Puixsech de Folgarolas 8 quartans, la mitat a la mongia, la mitat a la sagristia.

lf. 20 <Capítol 14>. Llevador⁴⁰ del que reb ab diners la obra eo sagristia de Fogarolas.

[Rendas de la obra]

[Julià] *Primo*, fa Francesch Julià, brasser qui està al se vall de la vila, quiscun any a la obra de la isglésia de Fogarolas dos lliuras als onse de desembre; à pagat per lo any 1652.

[Rocha] *Item*, fa lo mas Rocha de Fogarolas de censal a la obra de dita isglésia sinch lliuras; és de la pagà a quinse de janer y à pagat per lo any 1652.

[Molist] *Item*, fa lo mas Molist de la parròchia de Vich vuyt lliuras deu sous per quiscun any a la obra de dita isglésia; és censal; cau la paga als nou de janer y à pagat per lo any 1652.

[Gelabert] *Item*, fa lo mas Vives àlias Gelabert de Fogarolas a la obra de dita isglésia trenta y nou sous y sis dinés quiscun any; són censos; cau la paga per Tots Sants y à pagat per lo any 1649.

39. *ratllat*, dos. Hi ha una crida «+» que no apareix transcrita però que amb tota seguretat diria 'quatre'.

40. Escrit per una mà anònima, aliena a la de Gregori Amatller però contemporània a aquesta. És la mateixa mà que ha redactat el foli 15 i el foli 17v.

[Godayol] *Item*, fa lo mas Godayol⁴¹ de Fogarolas a la obra de la isglésia vuyt sous quiscun any; són censos; cau la paga.

lf. 21 <Capítol 15>. Carnalatjes⁴² de la rectoria de Fogarolas.

[Censos de la rectoria]
[Codina de la plaça] *Primo*, fa la casa d'en Codina de plassa per un ort que té qui va a Vich a mà dreta, un parell de capons; són censos; y, de altra part, quinse reals, los onse són censos y los quatre són per una absolta que-s diu cada diumenge en lo vas d'en Codina, que és contra la capella del Roser. Quità lo cens [.....]⁴³.

[Tona] *Item*, fa lo mas Tona un parell de capons a Tots Sants pagadors y un parell de colomins. Ara no rector tots los pollastres del lloch, un de cada casa; si n'i ha més los de las pagesias tots són dels beneficiats.

[Sator fa pollastre] Avello de llana] *Item*, acostúman los beneficiats que tenen cortans assí en Fogarolas y los carnelatjes de las pagesias, a donar-los a-n al rector en recompensa del aplegat, y lo rector los dóna per cada anyell sinch reals y per cada porcell quatre, axís ho à sempre praticat, y no a i té altres carnelatges. [Cabrit de la Sala] La Sala no-s sap si fa anyell; de porcell no fa] Lo mas Sala acostuma de donar un cabrit per al maig; no-s sap si fa anyell ni porcell, ni lo senyor rector no-s recorda que fassan altra cosa de carns⁴⁴.

lf. 22 <Capítol 16>. Rictus del modo de partir lo delma en la parròquia de Fogarolas.

[Delme] Llegum, mill, y cànem a la Sala. Delme y primícia és del rector] Lo blat del delma de tota spècie y altres grans ho acostuma de aplegar lo rector, pagant-lo los beneficiats —que acostúman donar-li cada any dotse o quinse lliuras segons la ocurrència de la moneda, y tot lo cànem de la parròquia—; y ell o fa aplegar a la botiga del mas Verdaguer, dit casa d'en Carles, sastre, y paga lo rector lo lloguer de dita botiga; advartint que lo senyor rector Sant Llorens del Munt⁴⁵ y la cappellania no y tenen negun gènere de llegums ni mill sinó que lo

41. *ratllat*, àlias.

42. Escrit de nou de la mà de Gregori Amatller. *Carnalatge* equival al dret feudal que es cobrava damunt la carn destinada a l'alimentació.

43. Il·legible.

44. És curiós que el rector de Folgueroles, Gaspar Sala, de la casa de la Sala, no es recordi de quins carnelatges paguen els seus familiars.

45. Es refereix al monestir de Sant Llorenç del Munt, que tenia el dret de patronatge sobre la parròquia de Santa Maria de Folgueroles i també el dret a percebre una tercera part de les rendes de la rectoria.

Durant la repoblació del comtat d'Osona, el terme de Folgueroles va quedar adscrit al castell de Sant Llorenç del Munt, del qual depenia. Tanmateix, entre finals del segle x i començaments de l'xi els documents deixen d'esmentar el castell de Sant Llorenç per parlar del castell de Meda. En el segon quart del segle xii, coincidint amb el clima de l'època i gràcies a les donacions de les famílies més importants de la Plana de Vic, va erigir-se un monestir de pares agustins a Sant Llorenç del Munt, tot i que hi ha notícies que des del 1127 hi vivien dos sacerdots.

Algunes de les possessions que el castell tenia al terme de Folgueroles daten d'abans de la fundació del monestir, mentre que d'altres són contemporànies. Durant els segles xiii i

rector tira tot lo llegum y mill que's cull en la heretat de la Sala y de haquex no y té res Sant Llorens ni la cappellania perquè és tot del senyor rector y de axò an té llarga possessió per haver senpre cobrat de haquexa manera.

[Modo de partir lo delme major] Lo modo de partir los grans de la botiga e o lo delma és en esta forma: que se'n fan de dits grans sis parts, quatre de grans, dos la mitat menos, y la una la mitat de la mitat; las grans rèban lo benefici de Sant Andreu, que vuy lo obté lo senyor canonge Sala —de Elna—, lo bascompte de Joch, lo benefici de Sant Miquel, que vuy lo té lo canonge Santmartí, y lo rector.

Vide in dorso.

lf. 22v [Modo de partir lo delme de Fogarolas] Lo delme de Fogarolas se parteix ab nou pars o partes, las quals reben los següents;

Primo, Sant Andreu, que és lo benefici de Sant Andreu fundat en la Seu de Vich per lo canonge Ramon Badia.

2, Sant Miquel, que és lo rector de la⁴⁶ capella de la Seu de Vich.

3, Cruïlles, que és la casa de Cruïlles de Vich.

4, Rector, que és lo rector de la parròquia de Santa Maria de Fogarolas.

Estos quatre cortons⁴⁷ són los majors del delme y reben igualment, so és, tant hu tant altre, salvo que Sant Andreu y rector excedexen als altres dos cortons en lo rèbrer del grex⁴⁸ que's parteix com baix se dirà.

5, Sant Llorens, que és lo priorat del Munt.

6, Aniversaris, que és los aniversaris de la Seu de Vich.

7, Capellania, que és lo Il·lustre Capítol de la Seu de Vic.

Estos tres cortons reben iguals parts, tant hu com altre, y reben la mitat manco que los quatre primers. Sant Llorens y cappellania reben grex del modo que baix se dirà.

xiv el monestir de Sant Llorenç va continuar ampliant les seves propietats, però a partir d'aquesta època les rendes del monestir van començar a fer fallida. Per aquesta causa el 1323 el prior Guillem va demanar al bisbe de Vic que s'agregués la parròquia de Santa Maria de Folgueroles al monestir; ja que aquest tenia unes rendes molt pobres (150 lliures anuals), que no permetien mantenir els sis canonges, el prevere, i les deu persones laiques que hi habitaven. El bisbe Berenguer i el capítol de canonges de Vic van acordar la unió de la parròquia de Santa Maria de Folgueroles a Sant Llorenç el 15 de maig de 1323. El document de conformitat es va redactar el 18 de maig i la possessió es va donar el 28 de juliol d'aquest any. En pro d'aquesta unió el prior havia de presentar un sacerdot secular al bisbe i aquest l'investia com a vicari perpetu de Santa Maria de Folgueroles. El vicari havia de residir a Folgueroles i tenir cura dels parroquians. Pel que fa als rèdits, el prior i el convent percebien una tercera part dels fruits, drets i possessions de la rectoria. La resta dels béns anaven a càrrec del vicari perpetu, que els havia d'administrar mantenint el culte i satisfent totes les obligacions inherents a la rectoria. És a dir, Sant Llorenç tenia el dret de patronatge sobre la parròquia de Folgueroles.

El 1556 hi va haver un plet entre el capítol de canonges de Vic i el prior de Sant Llorenç del Munt perquè els primers no acceptaven el dret de presentació de vicari perpetu de Folgueroles. Tot i que la sentència va ser favorable al prior, sembla que els seus successors es van veure privats d'aquesta prerrogativa. El 1592 es va secularitzar el monestir i a partir del segle XVIII els rectors de Folgueroles van ser reticents a pagar la part que tocava per Sant Llorenç, i es va iniciar més d'un plet per aquest motiu. A mitjan segle XVIII les rendes de Sant Llorenç van formar part de la dotació del Seminari de Vic i es van perdre definitivament amb les desamortitzacions eclesiàstiques de la primera meitat del segle XIX, (D. MORATÓ, [et al.], *Folgueroles, societat i vida d'un poble*, Vic, Eumo, 2000, p. 90 i s.).

46. *ratllat*, Seu.

47. Segurament «quarter» o cadascuna de les quatre parts aproximadament iguals en què es divideix un tot.

48. Significat incert. Probablement fa referència al gruix del que es rep.

8, Sant Vicens, que és un benefici de Sant Vicens de la Seu de Vich.

9, Calcinera, que és una almoyna de na Calcinera que-s dóna en la Seu de Vich. Estos dos cortons reben igual parts tant hu com altre, y reben la mitat manco que los tres últims scrits.

Dels dits nou cortons reben delma de carnalatje sis, que són: Sant Andreu, Cruïlles, Sant Miquel, aniversaris, Sant Vicens, y Calcinera. Los qui no en reben són los tres següents: rector, Sant Llorens, y cappellania.

lf. 23 Lo repartiment de dits carnelatjes se fa ab los dits sis cortons, que són Sant Andreu, Sant Miquel, Cruïlles, anniversaris, Sant Vicens, y Calcinera.

Del modo y manera se parteix en dita parròquia lo blat.

En dit delme se entén per carnalatje los anyells, porcells, pollastres, y també és tingut per carnelatje favas, tot gènere de llegum, cànam, lli, llana, mill⁴⁹.

Lo repartiment del grex rep tant de forment y mastall se fa en lo dit delme és que comptant de setse corteras de blat o mastall Sant Andreu ne té de rèbrer una y d'ella sols li n'an de restar vuyt cortans; los altres quatre cortans los dos reb lo rector de dita parròquia y lo un dels dos restants de Sant Llorens y lo altre cortà reb la capellania; axí que en lo grex rep de blat y mastall no y reben sinó Sant⁵⁰ Andreu, rector, Sant Llorens, y capellania.

Lo que-s rep dels carnelatjes en dit delma és la setsena part, axí que de setse corteras de llegum o mill ne té una Sant Andreu y és tota seva y ningú dels altrás en lo que rep dels carnelatjes y reb res. També reb lo matex grex ab los anyells, pollastres, porcells, y tot lo que stà dit se té per carnalatje, del qual tot lo dit que-s rep és de Sant Andreu.

Advertex-se, també, que tornant fer segon compartiment se cómpitan las corteras que se troba haver pagat de què rep en lo primer repartiment, de manera que si n'i ha agudas tres cómpitan sobre ditas tres corteres fins ha setse y ne pàgan altra cortera, y axí proceguexen lo repartiment.

Perquè més clarament se entenga com se partexen estos cortons de dit delme en dita parròquia de Fogarolas se te posa lo exemple següent:

lf. 23v Són iguals estos quatre acceptat lo grex	Primo, Sant Andreu	Una cortera
	2, Sant Miquel	Una cortera
	3, Cruïlles	Una cortera
	4, Rector	Una cortera
Són iguals estos tres y reben la mitat menos que ls quatre primers	5, Sant Llorens	Mitja cortera
	6, aniversaris	Mitja cortera
	7, capellania	Mitja cortera
Són iguals estos dos y reben la mitat me- nos que los tres	8, Sant Vicens	Tres cortans
	9, Calcinera	Tres cortans

D'esta manera se torna a comensar, y en haver-ne mesuradas quinse corteras se aparta la setsena per lo grex, y sobre ella se compta⁵¹ quant se paga segona vegada grex, y sobre las dos quant se paga tercera vegada, y axís las demés.

49. ratllat, y lli.

50. ratllat, Llorens.

51. ratllat, segona.

Lo qual grex, com stà dit, se partex després, ço és, de cada cortera vuyt cortans per Sant Andreu, dos cortans per lo rector de Fogarolas, un per Sant Llorens, y altre per la capellania. Assó se entén del blat y mastall, que de tots los carnalatjes y lo que es té per tal en aquest delme, tot lo grex és de Sant⁵² Andreu, sens que negú dels altres cortons y tinga res.

Lo grex dels carnalatges és també la setzena part, del matex modo stà dit del blat. *Finis*.

Lo qual llevador se és traduhit de la dotalia del benefici de Sant Andreu.

lf. 24 <Capítol 17>. Aious y primities del Reverent rector de Fogarolas, Sant Llorens, y cappellania.

[Primícia petita] Además de la primícia que lo Reverent rector y Sant Llorens y la cappellania reben del blat⁵³ y grans, excepta llegums, que-s aplègan a la botiga d'en Carlos, dita lo mas Verdaguer, hi à algunas pessas de terra, que unas són aious del Reverent rector, y de haquexas ferà delma y primícia; altres són los delmes de differents beneficis o amos; y la primícia fa aplegar lo rector a la rectoria y se parteix entre Sant Llorens y la cappellania de Vich en esta forma, so és: que lo rector ne pren la mitat y la altra part o mitat se partex Sant Llorens y la cappellania, y lo rector y té de més per lo aplegar la onsena; Declaràs: à i a la rectoria onse quarteras de blat, lo mateix dech de sivada y ordi; axí, sinch per lo rector, dos y mitja per Sant Llorens, dos y mitja per la cappellania; y la una que resta és del rector, que-s diu la onsena. Axí se té de tràurer lo compte de la primícia que-s aplega a la rectoria. Las terras de les quals va la primícia a la rectoria que vuy se troba las poso immediatament, després posaré los aious del rector.

[Tona, de Sant Martí] Alou] *Primo*, té lo mas Tona de Sant Martí de Riudeperas una pessa de terra que són dos fexas juntas, la una lf. 24v de sembradura de dos corteras y mitja y l'altre quatre y mitja, que són set corteras entre totas dos stan juntas; diuan-se la serra d'en Tona. En lo ponent afróntan ab las terras del mas Martí, dit lo mas Barrat; a tremontana ab las heras del mas Raurell y ab lo call qui és camí isglesier qui ve a Fogarolas; a mitxdia ab una coromina que és del mas Tona; a sol ixent ab la heretat del Martí y ab un call nomenat lo call dels traginers; y todas dos pessas són en alou de la rectoria de Fogarolas, que a y té delma y primícia.

[Tona] Més hi à altre pessa de terra de quatre corteras, més o menos, de sembradura, nomenada al camp Soler. Lo capdevall del camp és alou de la rectoria. Afronta al sol devall del camp, que és a ponent, ab un call del mas Rourell de lo camí de Sant Jordi. A tremuntana ab uns prats del mateix mas Rourell nomenats als prats dels Homs. A mitxjorn ab las matexas fexas ditas la Serra d'en Tona, y a sol ixent ab lo mateix camp del mas Tona.

[Pou] Primícia petita] Lo mas Pou té un balans de terra de tinguda de trenta quarteras sembradura, més o menos, y té dit Pou comprat lo delma. És nomenat al Molar, la Vinya, y la Barquera. Afronta al sol ixent ab lo Puig Tinyós, a mitxjorn ab una pessa de terra que té allí lo mas Godayol, y a ponent ab la vinya de la Sala. No és alou.

52. *ratllat*, Llorens.

53. *ratllat*, que-s.

lf. 25^f [Godayol] À i al mas Godayol unas pessas de terra que la primítia se aplega a la rectoria y lo delma és de dit Godayol. Són nomenades la Coromina de Contra Casa, que té catorse o quinse corteras sembradura. Afronta, a sol ixent ab lo camp de la Font, que també lo delma és del mas Godayol, y lo dit camp a sol ixent afronta ab los honors del mas Torrens de Tavèrnolas; a ponent afronta la dita Coromina ab terras de la Codina; a mitxdia ab unas fexas del mas Godayol que miran devers lo serrat de la Ricardera; a tramontana ab un call que passa devers la vinya del Godayol.

[Godayol] Més hi à a dit mas Godayol altre pessa de terra dita lo camp de la Font, que també va la primítia a la rectoria, la qual terra afronta, a sol ixent ab terras del mas del mas Torrens; a ponent ab pròpias terras del mas Godayol; a mitxdia també ab terras del mas Godayol, prop de uns roures de dit mas dits la Roureda, y a tremontana ab lo Prat dels Bous, també de dit mas.

[Godayol] Més hi à la vinya de dalt que tot lo que és del marja en amunt va la primítia a la rectoria, y en dit marje hi à uns lladoners y dita vinya afronta, a sol ixent ab lo camí que va des del Godayol al Banús de Tavèrnolas; a ponent hi a tremontana ab honors del mas Banús, y a mitxdia amb la vinya de bax de dit mas Godayol.

lf. 25^v [Llegums, mill, y cànam del Godayol] [Godayol, nota] Tots los llegums y cànems que-s cullan al mas Godayol va tota la primítia a la rectoria, sinó és lo Camp del Xop que-s contra del Lloch y lo Molar, que és contra la vinya del Pou.

[Sala, alou] [Alous] À i a la Sala una pessa de terra de sembradura de quatre o sinch quarteras que és contra del Lloch y és alou del rector, la qual afronta, a sol ixent ab lo call de la Sala qui va a la font; a ponent ab unas fexas del mas Noguer que vuy la té a carta de gràtia lo hereu Sala; a mitx dia ab un camp del mas Sala que és més baix, y a tremontana ab lo lloch de Fogarolas.

[Sala, alou] Més hi à a dit mas Sala altra pessa de terra sota la era, sembradura quatre quarteras més o menos, que també és alou de la rectoria y afronta, a sol ixent ab honors del mas Sala; a ponent ab una fexa del mas Sala que és contra la font; a mitxdia ab altre fexa de terra que mira devers lo torrent de Tanyadell, y a tremontana ab lo mas Sala.

[Roca, alou] Vuy és de la Sala dita pessa de terra] À i una pessa de terra a la Roca en alou de la rectoria dita la fexa del Hom, la qual afronta, a llevant ab unas fexas del Godayol; a ponent ab honors de la Sala; a mitx-dia també ab honors de la Sala, y ha tremontana ab la vinya d'en Pou.

lf. 26^f [Torre y Pou de Vida] [Primítia petita] Nota que tota la primítia de dos heretats que són la Torra d'en Alberch y Pou de Vida, va tota la primítia a la rectoria y lo delma se'n aporta lo ardiaca de Vich o altres.

[Alous] [Delme dels horts] Nota que lo Reverent rector té delma y primítia de tots los horts del lloch de Fogarolas y de la fexa que és detràs lo mas Verdaguer, —devia ser ort en temps passat—. Y axís ho reb tot, axí mateix, de una pessa de terra que i ha al sol devall del lloch, cercada part de tanca part ab paret, dita la Vinya del mas Cavaller. Vuy la té Pere Puig. També en temps passat devia ser ort. Sempre lo Reverent rector ho ha rebut, ço és, delma y primítia.

La pessa de terra del sol devall del lloch és en alou y directa senyoria de la rectoria.

[Alou⁵⁴ de la Codina] En poder de Salvador Casals, notari reial; a 4 de desem-

54. El text relatiu al mas Codina, que ocupa des de la meitat del foli 26 i fins al foli 27, hi va ser afegit el segle XIX, segurament el 1833.

bre de 1620 Miquel Joan de Granollachs, senyor del mas Codina de Folgarolas, confesà a favor del Reverent Gaspar Sala, rector de Folgarolas, y de sos successors rectors, tenir en dita parròquia una pessa de terra, part vinya plantada y part prat, ab altre tros de terra en dit prat constituïda, qual pesa de terra y prat és de pertinències de dit mas Codina y és de sembradura, si tot se sembràs, de tres quarteras ^{lf. 26v} de blat, poch més o menos. A saber, la vinya de duas quarteras y dit prat y terror o roca morta una quartera. Y se té en domini de dita rectoria y de sos Reverents rectors a prestació de dècima y primícia de tots esplets. Y afrontaba en junt, a orient ab lo torrent del mas Barbarà; a migdie ab una pessa de terra de Salvador Alberch, mercader de Vich; a ponent y tramuntana en la restant vinya plantada de pertinències del mateix mas Codina, que és alou de dit Granollachs.

Miquel Blanch, àlias Carlos, de Fugarolas, lo dia 24 de febrer del any 1833 ha confesat la pessa de terra dita la Vinya, de dos quarteras de sembradura, poch més o menos, a favor de la rectoria de Fugarolas, a prestació tots anys de delme y primícia, com consta ab escriptura pública rebuda en poder del notari públic de Vich Don Miquel Fàbregas, en lo expresat dia, mes, y any.

En poder del mateix notari, lo dia 4 de mars del mateix any lo Reverent ^{lf. 27} Joan Comerma, prebere y ecònomo de la parroquial isglésia de Santa Maria de Fugarolas, en dit nom ha firmat per rahó de señoria la venda a carta de gràcia de la demunt dita pesa de terra de dos quarteras de sembradura, feta per Miquel Blanch a favor de Francesch Llanas, fabricant de la ciutat de Vich; y havent-se suscitat alguna disputa per rahó del lluïisme que li podia espectar a proporció del preu que dit Llanas ha pagat de la total compra —que conté altres terras que no són en domini de la rectoria—, y respecte que esta rectoria careix de abundants títols per la conservació de las rendas, a fi de millorar-los, se ha allanat dit ecònomo en rèbre per dit lluïisme la quantitat de divuit lliuras quinse sous, dich 18 lliures 15 <sous>, feta gràcia del restant.

lf. 28 **<Capítol 18>. Consueta⁵⁵.**

[Consueta; diferents cosas del que diu aquí se fan vuy de altre modo] Lo rector se cuydava de tocar y enpaliiar per què servia la mongia, si bé lo enpaliiar crech tocaria als obrers com a sacristans]

[Desembre] 24, vigília de Nadal; té lo Reverent rector de comprar, de diners de la obra, cent neulas per posar en la iglésia <i> adornar los altars, —y las neulas de diners de la obra—; a hora de vespres tocar doble, so és, un repich ab las campanas grossas y en continent muntar-las y després altre repich. Acostumava's, vuyt dias antes y vuyt dias després, tocar ab repich per la festivitiat de Nadal, però ara ja no se usa.

25, Nadal; se diuan⁵⁶ matinas a la mitja nit i devers dos horas del matí, y prenen los preveres sis sous de caritat; a la fi se diu la missa del Gall, y un poch antes de punta de sol se va a dir dos missas al Ademunt, una demprés altra, y després, a hora competent, la major; tot se entén tenint vui jo altre cappellà, que sinó se diu com puga; a la una hora de la tarda se diuan vespres.

55. Escrit novament de la mà de Gregori Amatller. Vol ser una síntesi de les obligacions referides a la consuetat, però es queda en esborrany.

56. *ratllat*, comp.

[Janer] 1, la Circumcisió y a 6 la Epiphania; se diu com los diumenges y axís matex las festas de precepte ^{lf. 28v} que són entre setmana, si bé en estas que són entre setmana la que-s missa major se diu cantada y a la fi una absolta.

17, sant Antoni; en esta festa y en las altras que són axís més conegudas en la Iglésia a bé que no de precepte, se diu una missa a punta de sol assí en Fogarolas, y a las nou horas se'n diu altra; y ans de dir la primera se fa un repich ab las campanas grossas.

20, Sant Sebastià; se va lo dia antes al Ademunt a adornar lo altar y lo dia del sant se va ab professó allí y as diu una missa en lo altar de Sant Sebastià y, dita, se'n torna.

[Febrer] 2, és la Purificació de Nostra Senyora; tenen los obrers de comprar candelas antes y quatre ciris per ells y per llurs mullers; y las que ells donan y los demás pagesos donan las benehex y distribueix lo rector; distribuïdas se fa la professó rodant tant solament la iglésia.

lf. 30 <Capítol 19>. Llevador de las rendas dels censals se fan a la iglésia de Fogarolas, bisbat de Vich. Consueta del que stà obligat a fer y complir lo rector. Menjars que reb de las pagesias y masos de Fogarolas y censos que-s fan a dita rectoria; fet als 12 de febrer 1655, essent rector de Fogarolas lo Reverent Gaspar Sala.

[Fou feta la informació als 28 de janer de 1655 per lo Il·lustre canonge penitencier Joan Francesc Agut, vicari general y visitador general del Senyor Il·lustríssim bisbe de Vich Don Ramon de Senmanat y de Llanusa, com se pot veure en la Cúria del Oficialat]

[Nota] Nota de la crema [Als setze de desembre del any 1654 cremaren los francesos la rectoria de Fogarolas, com consta ab una informatió que stà en la Cúria del Oficialat de Vich, dia y any en ella contenguts, y en lo archiu de Fogarolas stà treta autèntica ahont se cremaren en dita rectoria totas las scripturas que en ella havia, del que fas fe jo, Gregori Amatller, prevere y vicari de Fogarolas, als 12 de febrer 1655.

^{lf. 31} Nota-ho⁵⁷ lo Doctor Jaume Codina, prevere y ecònomo de Folgaroles, que en sentir de Eudalt Puigsesllosas, pagès de dita parròquia, no reb la iglésia de Folgaroles altre delme de las pessas de terra del mas Amat, unit y aplevat amb lo mas Gelabert de dita parròquia, que lo que reb en virtut del capbreu vell de la iglésia, que per ara n'y ha altre títol. Lo qual capbreu és molts anys antes de la crema de la rectoria de Folgaroles. Y com est capbreu, segons se preveu, era antes de la institució de Joana Amat, ja lo delme de dit mas Amat era de la iglésia. Y axís dita Joana Amat, hereua del mas Amat, no dexà cosa en la dita iglésia de Folgaroles que cònstia en la rectoria,⁵⁸ y axís no val la provisió de visita de Comamala *sic censeo ego dictus, hoc die*⁵⁹ *in mense septembris, anno Domini 1720.*

Los a anniversaris manat celebrar en dita provisió per Joana Amat no se té de celebrar per ella sinó per Ferrario de Saligine, com està manat en sos lloch.

57. Aquesta anotació ha estat realitzada per mà aliena a la de Gregori Amatller i en època posterior, possiblement el 1720.

58. *ratllat*, com.

59. *ratllat*, *die*.

lf. 32 <Capítol 20. Consueta, esborrany⁶⁰>.

[Tocar a temps; esta obligació la tenia com a monjo]⁶¹ Nostra Senyora y no se acostuma de cantà lo *Te Deum*⁶² y dir cada dia tot haquex temps la Pàssia⁶³; y se nota que tot lo temps dels temporals té de fer tocar lo rector y tenir sempre aigua benchita en lo campanar; no emperò té de pagar neguna cosa de las cordas de las campanas, sinó que haquexas las pàgan la obra, y los demés ateressos de la iglésia, com són llàntias, robas, etc⁶⁴. Y ara se fa la aplega del fil⁶⁵.

[Missa de Sant Sebastià i de Nostra Senyora] Vuy no-s diuen] Tots los dimars de la setmana se acostuma de dir en la iglésia de Fogarolas una missa de Sant Sebastià y lo dissabte altre de Nostra Senyora, que axís diu lo senyor rector; que ara és Gaspar Sala, que ho à après de sos passats.

[Charitats dels cantars] Las caritats que de cada cantar reben los sacerdots en la iglésia de Fogarolas són las que tatxa la visita, ara són sis sous; y la visita la paga la obra y lo rector, que són trenta-sis reals⁶⁶.

[Funcció de Rams. La palma la compra la obra] Lo diumenge de Rams té de cantar la Pàssia lo senyor rector a la missa major y lo dissabte, que és lo dia antes, té de comprar la palma per a donar. Per a donar-los se dirà per lo orde següent.

Està tot *ad libitum*⁶⁷.

lf. 34 <Capítol 21>. Rendas y censos de la rectoria de Fogarolas⁶⁸.

[Delme major] Alous] Primícia petita] *Primo*; acostuma lo senyor rector de fer aplegar lo delma tot junt y primícia de las terras que van al delma major y de las terras que lo delma és dels matexos amos; y lo que és delma se acostuma de aplegar-se en una casa que y ha assí en lo lloch, dita lo mas Verdaguer; y lo que és alous és tot delma y primícia del Reverent rector; y de las terras que la primícia se aplega a la rectoria⁶⁹ se posa als graners de bax de la rectoria y dels graners de bax reb lo Reverent rector la mitat de la primícia y l'altre mitat se parteix entre lo priorat de Sant Llorens del Muns y la capellania; y reb lo Reverent rector per lo aplegar la primícia la onsenà, las quals terras que se aplega la primícia a la rectoria se trobaran baix notades juntament també los alous.

Secundo; reb lo Reverent rector la mitat de la primícia dels grans que se aplègan al delma major exceptat los grans grossers, que-s diuan llegums y mill, per

60. Es tracta d'un text incomplet. Només ocupa el foli 32. Redactat en època posterior a Gregori Amatller. Segurament és del segle XVIII, ja que es tracta de la mateixa lletra que el text dels folis 37-40 i 44-47.

61. Falta el començament de la frase.

62. La frase, «y dir cada dia tot haquex temps la Pàssia», està escrita al marge esquerre.

63. Durant el temps de collita —de maig a setembre—, es llegien alguns fragments de la *Passió dels Quatre Sants Evangelis*, per tal de conjurar el mal temps, les pedregades, etc.

64. Segueixen quatre línies ratllades i il·legibles.

65. Escrit amb posterioritat i de mà aliena a la de Gregori Amatller.

66. *ratllat*, desuït cada part.

67. Escrit amb posterioritat, de mà aliena a la de Gregori Amatller i amb significat incert.

68. Al foli 33, a la part superior, s'hi llegeix a manera de presentació, «Censos y censals de la obra».

69. *ratllat*, reb.

què | Delme y primícia de llegums, mill y cànem de la Sala és del rector | de haquexos no en reb res lo rector; sinó que per axò té tot lo delma dels llegums y mill que se aplègan en la heretat de la Sala y de haquexos no an reb res Sant Llorens ni la cappellania sinó que és tot del Reverent rector. Emperò tots los altres grans que se aplègan a la casa del mas Verdaguer, que és tot lo delma, reb lo Reverent rector la⁷⁰ mitat de la primícia y la altre mitat se partex entre Sant Llorens y la cappellania; y per lo treball del aplegar se acostuma de donar al Reverent rector dotse lliuras y tot lo cànam, y de haquexas dotse lliuras paga lo Reverent rector lo lloguer de la botiga del mas Verdaguer.

lf. 36 <Capítol 22>. Drets. Menjars.

Lo mas Martí no à pagat.
 Lo mas Alvareda no à pagat.
 Lo mas Quatraria⁷¹ no à pagat.
 Lo mas Lovet no à pagat.

lf. 37 <Apèndix 1>. Advertèncias⁷² sobre la⁷³ unió de terme y parròchia de Folgaroles⁷⁴.

Se adverteix, primerament, que lo acte ab què dit Don Geroni⁷⁵ vol provar que lo mas Sans és de la parròquia de Folgaroles y del terme de Savassona lo féu copiar de un acte de pergamí <que> se encontrà entre lo actes vells de Puigsech; y allí de haont en dit acte de pergamí se diu *de termino mei castro* és algo esborrat y no se pot llegir si ab tota claredat diu *mei castro*, si bé és molt probable que ho diu.

Se adverteix, segonament, que en cas se allegàs per part de dit Don Geroni que en força de alguna concòrdia Puixcastellar⁷⁶ és de la parròchia de Folgaroles y terme de Savassona, se respon que no sols se pretén per part de dit Don Geroni ésser dit Puixcastellar del terme de Savassona, sí y també de la parròchia de Savassona; y això ho pretén provar en força de la rodalia de la parròchia de Sa-

70. *ratllat*, primícia.

71. Transcripció incerta. No ens consta cap mas amb aquest nom a Folgueroles.

72. Text redactat amb posterioritat. Pel context cal situar-lo a partir de 1716, ja que parla del Reial Cadastre, impost implantat pel règim borbònic a partir d'aquesta data. La lletra és de la mateixa mà que la del f. 32.

73. *ratllat*, prevenció ab què lo noble Don Garau Farrer pretén que lo.

74. *ratllat*, no van units.

75. Segurament es refereix al llinatge dels senyors de Savassona. Hi va haver quatre hereus anomenats Jeroni. Per les dates podria tractar-se de Jeroni Ferrer de Llupià i de Balle (†1720) o del seu fill, Jeroni Faust de Ferrer de Llupià i Vila-Savassona (1684-1752). El que és cert és que l'adquisició del patrimoni dels Vila-Savassona per part de la família gironina dels Ferrer Llupià va ser una operació complexa per la pretensió que d'altres hereus tenien del patrimoni dels Savassona. Tant és així que va començar un plet a la Reial Audiència entre els pretesos hereus que va durar del segle XVII fins a mitjan segle XIX, i que va finir amb dues sentències favorables als Ferrer de Llupià. (Vegeu José Maria BASSOLS, *Don Francisco Ferrer de Llupià Brossa y Vila-Sabasona. Baron de Sabasona (1764-1826)*, Vic, Patronato de Estudios Ausonenses, 1957, p. 25 a 29).

76. Cim de 800 metres d'alçada situat a la zona est de l'actual terme municipal de Folgueroles.

vassona, en tant que més de un any ha féu demanda a n'als decimadors y⁷⁷ los digué se miràs; y més digué a Joan Padrós, masover del mas del Coll, de la qual heretat és part de Puixcastellar, y ha ort, y havia mill sembrat, que si se ni collia que suspengués la dècima fins y a tant estigués dicidit de ^{lf. 37v} què parròchia era (de mill no se ni cullí); ab què, ab això, no se pot provar divisió de parròchia y terme perquè dita concòrdia, en cas y fos, seria posterior a dita rodalia.

Se adverteix, tercerament, que com en lo paper se ha treballat per provar la unió de parròchia y terme de Folgarolas se digué que en la formació del real catastro en lo de Folgarolas s'í posaren totas las pessas de la parròchia sens dexar-ne ninguna; podria dir dit Don Geroni que per la part de levant continua la parròchia de Folgarolas ab la de Sant Julià⁷⁸ en los confins de la heretat de Puixsech de Sant Julià, y que se hi à y possexen del mas Albareda no se posaren en dit cadastre las terras de dit Puixsech y part de las de la Albareda dins la parròchia de Folgaroles; y que en atenció de això per allí no va unit terme y parròchia de Folgaroles. Se respon en això, primerament, que no se sap si en lo cadastre se entrega a n'als ministres reals, qual se troba en Barcelona, si y són ditas terras. Segonament, se respon que donat no y sien, lo que és convingent per haver-i agut algun debat sobre ditas terras quant se formà dit cadastre —qual debat quedà indecís y pendent—, però, no obstant tot això, no se pot provar que ni per allí vaje dividit terme de parròchia.

Perquè per part de Sant Julià no sols se pretén que ditas terras són en part de ellas del terme de Sant Julià, sí y també de la parròchia, que si bé quant se forma dit cadastre sols feren oposició quant en lo tocant terme, però de després la han feta també quant en la parròchia y en tant és assò veritat que en la ocasió present està dita de ^{lf. 37v} dependència per los Senyors procuradors y decimadors de ditas dos parròchias, en mans de persones perquè mírian y decidescan haont arriba quiscuna de ditas dos parròchias, y fassen allí plantar termes ab que se veu ab tota claredat que encara que no se posassen en dit cadastre ditas terras no se prova per això divisió de terme y parròchia.

Se confirma assò que confinant ditas parròchias de Sant Julià y Folgaroles en diferents altres possessions de terra y en gran⁷⁹ distància que per ditas parts eo possessions eran ser⁸⁰, com per las ditas altres parts haont confinan ditas parròchias estiga ben atermenat y no y haje dificultat ninguna haont són los confins de ditas dos parròchias. Tampoch no y és entre dits termes de Sant Julià y Folgaroles, ans bé sens contradicció ninguna se posaren en dit real cadastre totas las terras de la parròchia de Folgaroles y sens contradicció sos duenyos contribuexen per ellas per los petxos reals a n'al terme de Folgaroles; de hont se infereix, sens rastre de dudar, que si per part del terme de Sant Julià se pretenia que las terras de dits masos Puigsech y Albareda, eo part de ellas que tenen y pocehexen dins la parròchia de Folgaroles, eran del terme de Sant Julià, ho tenian de pretèndrer en força de pretènder ésser també de dita parròchia de Sant Julià, y que axís dicidit haont arriba la parròchia de Folgaroles per la part ha ont confina ab ditas dos heretats de Puigsech y Albareda, també queda dicidit ha ont arriba lo terme de Folgaroles.

^{lf. 38v} Se adverteix, tercerament, que si per part de dit Don Geroni se allegàs haver-i certs forats en la roca en lo capdemunt del Serrat del Benús, y altres baix en lo torrent, y més avall una gran pedra llarga plantada, y que estos senyals han de

77. *ratllat*, digué a Joan Padrós.

78. Sant Julià de Vilatorrada (Osona).

79. *ratllat*, molta més.

80. Hi ha una crida «+» que remet al marge esquerre on hi ha escrit, «de terme». Segueix, *ratllat*, «además de dits dos propietaris de Puigsech y Albereda».

ésser eo per divisió de termes, se respon que si bé no-s creu dits senyals sien de divisió de terme ni parròchias, però, de so que ho sien, tindrían de ésser de parròchias y no de termes. Primerament, perquè no se pot allegar rahó perquè sien senyals de divisió de termes y no de parròchias, màxime estant tant ben provada la unió de terme y parròchia. Segonament, que per allí de haont són dits senyals par una *plus nec minus*⁸¹ passa la línea de una rodalia antiga de la parròchia de Tavèrnolas y axis si senyals havien de ésser tindrían de ésser de parròchia y no de terme y axis ab dits fonts y pedra llarga no se pot provar divisió de terme y parròchia.

Se adverteix, quintament, que sí se allegàs⁸² per part de dit Don Geroni que dins la Coromina de Puigsech, de la part de llevant del torrent Rigat, y havia antigament un call, lo qual feya divisió per allí de termes de Tavèrnolas y Folgarolas, se respon, primerament, que may y ha agut allí call; camí si, per lo qual se anava de la ciutat de Vich a la capella de Santa^{lf. 39} Magdalena, com consta de tots los actes antichs y moderns de aquell terren. Segonament, que en cas dit Don Geroni pogués provar que dit camí fes alguna divisió (lo que no-s creu), seria de parròchias y no de termes, per pretendrer dit Don Geroni tirar la línea dende dit camí a un putxet dins las poccions de Palou⁸³, a-n al qual putxet ell lo anomena Puix Tarot; y assò ho pretén dit Don Geroni en força de un testimonial se prengué en una causa se aportà en temps passat entre lo hereu de la casa y mas Reguer de Tavèrnolas y lo hereu Puixseslloses⁸⁴ de Folgaroles, de una part, y los decimadors de Folgaroles, de part altre; y com lo que se litigava era cosa de dècimas no se pot provar ab aixó divisió de termes; si, emperò, alguna divisió de provàs, seria de parròchias.

Finalment, se adverteix que si dit Don Geroni pretengués valer-se de dit testimonial per provar⁸⁵ divisió de terme y parròchia de Folgaroles, se respon que no li pot valer ni aprofitar en res per ésser lo que se litigava entre ditas parts cosa de dècima com està dit⁸⁶.

lf. 44 <Apèndix 2>⁸⁷. Notas de alouetats de la rectoria de Folgaroles tretas dels actes de la casa de la Sala de dita parròchia; y ha també altres notas faents per los alous⁸⁸ eo senyorias directas de esta rectoria de Folgaroles.

lf. 45 [+] En poder de N.⁸⁹, notari públich de Vich; a 6 de octubre de 1562 lo legítim procurador del reverent rector de Folgaroles establí a Pere Sala las terras següents.

81. Del llatí *nec plus nec minus*, ni més ni menys.

82. *ratllat*, que.

83. Masia ubicada a ponent del terme municipal de Folgueroles, a prop de l'ermita de Sant Jordi de Puigseslloses. L'ermita va ser construïda a finals del segle xv per devoció dels feligresos del voltant. D'entre aquests fidels destaquen els habitants del mas Puigseslloses, que van donar el turó on es va construir l'edifici, i també altres masos de la rodalia com Puigsec, Poudevida, Godaiol o el Fòcs. En dos anys i mig la capella havia de quedar enllestida, però el que és segur és que el 1486 ja s'hi deia missa regularment. D'aquí ve que la capella es conegui com Sant Jordi de Puigseslloses. (D. MORATÓ, [et al.]. *Folgueroles...*, op. cit., p. 103-104).

84. Masia ubicada a ponent del terme municipal de Folgueroles, a prop de l'ermita de Sant Jordi de Puigseslloses.

85. *ratllat*, divisió de terme.

86. El foli 39v és en blanc. Al foli 40 s'hi llegeix: «+Y ha notas en favor de Folgaroles; són en lo terreno dende Collsespollas a las Rocas». El foli 40v és en blanc.

87. Els folis 41-43 corresponen als apèndixs 3 i 4.

88. *ratllat*, de.

89. Cf. nota núm. 5.

Primerament, tot aquell casal o pati de casas y un hort de terra ha dit casal contíguo; y és dit hort de sembradura de 2 quarteras de forment, poch més o menos, amb tots los drets fermats en dita parròchia de Folgarolas. Y afróntan los dits casal y horts: a sol ixent ab honors del mas de na Fransoya, de dita parròchia; a migdie ab lo camí públich per lo qual se va a la ciutat de Vich; a ponent ab honors del mas Noguer; a tremontana ab altres terras de dita iglésia parrochial de Folgaroles mitjensant un call.

Item, en aquella altra feixa de terra situada en dita parròchia, en lo lloch nomenat Noguer, de mitja quartera de forment de sembradura, ab los drets, etc. Y afronta: a sol ixent ab lo camí missader⁹⁰ mitjensant un call qui allí és; a mitgdie ab lo camí públich per lo qual se va en lo mas Codina de dita parròchia; a ponent ab honors del mas Noguer de dita parròchia; a tremontana ab lo camí públich per lo qual se va al mas Puixseslloses y altre parts de dita parròchia.

^{lf. 45v} *Item*, tota aquella feixa de terra cituada en dita parròchia de Folgaroles de mitja quartera de forment de sembradura. Y afronta: a sol ixent, mitg-die i ponent, ab honors del mas de la Sala de dita parròchia; a tremontana ab lo camí públich.

Y se tenenen (sic) todas las preditas cosas sots domini y franch alou de dita⁹¹ rectoria eo iglésia parrochial a prestació de 1 lliura de cens a Nostra Senyora de agost y delme y primícia; y és ab decret del Senyor Vicari General. Lo dit acte és tret en la casa de la Sala y signat de número 53.

Se adverteix que crech que aquest mateix acte és en la casa del Benús de Tavernoles, tret qual jo he vist y llegit com està notat en altre part, y dit acte del Benús diu que és en poder de Salvador Junyent, notari real, com a regint les escriptures de⁹² la rectoria de Santa Maria de Folgaroles, a 6 de agost de 1562.

Se adverteix més que en lo llibre de notas de actes de la casa de la Sala u en la present nota ser troba notat que lo present acte se troba en Coromines de Sant Martí Sescorts.

Se adverteix finalment que en dit llibre y en dita nota se troba notat que los hereus de la Sala renunciaren las ditas cosas per estar dematiadament carregadas de cens.

^{lf. 46} En poder del Doctor Joan Batista Oriol, notari públich de Vich; als 3 de maig de 1660 Joan Roca, pagès, hereu del mas Roca, vené a Joseph de Sala lo dret de lluir y quitar de Jaume Puigseslloses de una feixa de terra de pertinèncias de dit mas Roca, cituada en dita parròchia de Folgaroles, dita la feixa del Hom, de sembradura de una quartera de forment, la qual és en directa senyoria de la rectoria de Folgaroles, sens prestació de cens. Y afronta: a sol ixent ab un honor de pertinèncias del mas Godayol nomenat Molar; a mitgdie, a ponent, y a tremontana ab honors y pocsessions de pertinèncias de dit mas Roca. És dita venda firmada per rahó de senyoria. Lo dit acte és tret de la casa de la Sala y signat de número 56.

En un precari firmat per lo reverent y noble Fra Don Bernat de Junyent, camarer de Ripoll, a favor de Miquel Barthomeu Sala y Joan Sala, com de dit precari consta en poder de Pere Ferrer, notari de la vila de Ripoll, a 26 de octubre

90. *Camí missader*: camí que comunica una església parroquial o sufragània i les seves sagreres amb els diferents veïnats, les diferents masies, etc., del terme.

91. *ratllat*, igle.

92. Hi ha una crida «+» que remet al marge esquerre on s'hi anota, «la rectoria».

1603⁹³, y és lo dit acte tret en la casa de la Sala designat de número 5; en las confrontacions de dit mas Sala, en sas terras a ell contiguas, se troba que per la part de llevant en part afronta ab una pessa de terra possehida per dits Sala enfront de la iglésia parrochial de Santa Maria de Folgaroles. ^{lf. 46v} Es casi més que cert que en lo alou de la dita rectoria de Folgaroles par damunt de la casa, a la part de llevant.

Més s'i troba en dit precari, entre altres, la pessa de terra següent; *Item*, una feixa de terra cituada en lo lloch nomenat Corominas. Y afronta: a sol ixent ab honors del mas Rexach; a mitgdie ab honors del mas de la Ferrera y ab altre honor de dits senyors Salas, qui fonch del mas Verdaguer; a ponent ab honors de la iglésia parrochial de Folgaroles; a tremontana ab honors qui foren dels masos de na Ferrera y d'en Noguera.

La pessa de terra se troba de la rectoria per confrontació; no sé ahont és ni tampoch la altra són trobada.

Més s'i troba altre pessa de terra. *Item*, una altre pessa de terra nomenada la Closa de la Ferrera. Y afronta: a sol ixent ab honors del dit mas Ferrera; a mitg die ab altre honor que fonch del dit mas Bruguer⁹⁴; a ponent ab honors del dit mas Bruguerqui's tenen per la capellania de Santa Maria de Folgaroles; a tremontana ab altres honors del dit mas Bruguer qui's tenen per dita camareria.

Se ha posada esta pessa de terra per topa a ponent <amb un> alou de la capellania de Folgaroles y no saber si dit alou seria de la rectoria. Ni se sap ahont són ditas pessas de terra.

De un acte se troba en la casa de la Sala signat de número 2, consta que dins las Barqueras del Benefici de Sant Joan y ha una feixa de terra de senyoria directa del ciri de la almoïna del ^{lf. 47} rotaló⁹⁵ qui crema en la iglésia de Folgarolas devant lo altar de Santa Maria; y és dit acte clos per Berenguer Vinya, notari de Ripoll, a 5 dels idus de maig de 1325.

Precari fet per lo reverent Bernat Coll, canonge de la Ceu de Vich y capellà de la iglésia de Santa Maria de Folgaroles ha favor de Joan Bruguer, d'esta parròquia de Folgaroles, de tot aquell camp nomenat Corominas, que dit Bruguer ja tenia u pochia sots domini y alou de dita iglésia. Lo qual camp afronta: a sol ixent ab honor de Arnau Girona; a mitg die ab honor de Benet de Castelltersol; a ponent ab lo honor de dita iglésia parrochial de Folgaroles; a tremontana en alou de Santa Maria de Ripoll. Deu pagar quart y brasatjes y delme y primícia. És en poder del reverent Pere de l'Ayre⁹⁶, canonge y notari públich de la vila de Vich, a 11 de las chalendas de dezembre de 1264. Y se trobat <i> tret en la casa de la Sala; y signat de número 16.

93. *ratllat*, en las.

94. *ratllat*, puissexen que.

95. Segurament es refereix a un retauló o retaule petit. Sabem que des de 18 de març de 1243 els obrers de la parròquia de Santa Maria de Folgaroles havien de fer cremar una llàntia davant de l'altar major. Aquesta obligació els venia de la deixa testamentària que Guillerma de Tornamira i que consistia que a canvi d'un quartà d'ordi anual es fes cremar perpètuament una llàntia davant de l'altar major de l'església. (Arxiu i Biblioteca Episcopal de Vic (ABEV); Arxiu de la Cúria Fumada (ACF), 1243, vol. 3501, f. 29 v.).

96. Es refereix a Pere d'Eres —*Petrus de Ayreis* o *Areis* o *Ayres*—. Sembla que era originari del mas Eres de Sant Martí de Riudeperes. Al voltant de la tardor de 1234 va substituir el canonge Andreu s'Almúnia com a escrivà de la notaria vigatana. Pere d'Eres va ser el primer regent de les escripturaries que va adoptar, des del primer moment, la denominació de *notarius publicus* i va regir la notaria de la seu osonenca fins el 1277 o principis de 1278. Va morir el 29 de desembre de 1278.

De un acte signat de número 42, y de altre signat de número 43, y de altre signat de número 44, los quals són trets y se troban en la casa de la Sala, consta que lo hort de detràs de la iglésia de Folgaroles, a la part de tremontana, és de la rectoria y alou de dita rectoria.

De un acte signat de número 45, y de altre signat de número 46, se pot col·legir que la plassa de devant de la iglésia de Folgaroles és de dita iglésia eo de la rectoria, y dits actes se troban trets en la casa de la Sala.

lf. 41 <Apèndix 3>. Mas Solà de Sant Julià.

[Alous propis] Lo mes de maig no crech fassa res] *Primo*, lo mes (sic) des Fems, deruít, situat sobre lo camí junt a la barquera. Afronta: *primo*, en honor del mas Alaubà; *secundo*, en lo camí públich; *tertio*, en honor del mas de la Riera, y *quarto*, en honor del comprador Bernat Solà, nomenat Quadre, d'Oló.

Item, un camp prop lo torrent de sa Pasada. Afronta: *primo*, en dita barquera y en lo honor del comprador, alou de la Iglésia de Vich; *secundo*, en honor del mas Riera; *tertio*, ab lo camí públich, y *quarto*, en lo torrent de sa Passada.

[No crech fassa res] *Item*, uns honors sobre lo torrent de Sa passada de cerca 9 jornals y en lo cap de ells passa un torrent. Afronta: *primo*, en honor del mas Alaubà y del mas Parés y mas de Fàbrega; *secundo*, en honors dels masos [] y mas de Noguer y mas Alaubà y en lo torrent; *tertio*, en honors dels compradors, alous de la Iglésia de Vich, *et quarto*, en honors del mas Calderó.

Fou venuda la alovetat de tot lo sobredit per lo abat del Stany a Bernat Solà.

[Cuniach] *Item*, una pessa de terra en lo lloch nomenat Cuniach. Afronta: *primo* en honor del mas de Solà; *secundo*, part en honor del dit mas Solà y part en honors del mas Alaubà; *tertio*, en honors del dit mas Solà, *et quarto*, en honor alou de la Sacristia Major de Ripoll.

Venuda per libero y franch alou per Sància, hereva del mas Parés, a Julià de Solà als 29 agost 1445.

lf. 41v [Mor dividit en fexas] Un honor devant lo mas Mort ab un casol, dividit en fexas. Afronta: la una ahont he a lo casol; *secundo*, ab una feixa del mas Quintana; *tertio*, ab lo camí; *quarto*, ab honors del mas de Sala. [Cuniach] La altra, *primo et secundo*, en cert rech que discora del bosch de Puisech; *tertio*, ab honors del mas de Sala; *quarto*, en una feixa del mas Quintana. [Cuniach] Y altra, *primo, tertio, et quarto*, en honors del mas Sala, *et secundo*, ab lo torrent de Cuniach. Cens, 1 quartera d'ordi.

Venuda també per la sobredita Sància Parés a Julià de Solà, etc., *ut supra*.

[Compte de Casellas] No crech fassa res] Un tros de terra bosh. Afronta: *primo, tertio, et quarto*, ab honor de Julià de Solà, *et secundo*, ab honor d'en Pujolar. Cens, 3 sous. Stabliment a Julià de Solà a 22 agost 1434.

[...] de Sant [...] No crech fassa res] Un honor o camp herm en lo lloch dit camp de sas Passadas. Afronta: *primo*, ab honors del mas Alaubà; *secundo*, ab honors del mas Parera y mas de Solà; *tertio*, ab honors del mas Parera y del mas Solà; *quarto*, ab honors del dit mas Solà. Cens, 2 capons y 5 sous.

Stablert per lo obtentor a Joan de Fàbregas a 21 de mars 1385.

[De sant Salvador, Nostra Senyora] No crech fassa res] Una pessa de terra en forsa del títol que consta en poder del reverent Bartomeu Casadevall, vicari de Sant Julià, al 7 de setembre 1429.

lf. 42 [Bosch de Sant Thomàs] No crech fassa res] Tres pessas de terra de per-

tinències del mas Solà, la una nomenada Comas. Afronta. *Primo, secundo, tertio, et quarto*, ab honors del dit mas Solà. Y las altres dos contiguas baix y prop las casas afróntan ab las fitas allí plantadas. La una té de llargària 4 canas 2 palms de Vich, y de amplària *ex transverso*, 3 canas. Y la altra té de amplària 4 canas <i> 1/2⁹⁷. Afróntan de totes parts en altres honors del dit mas Solà. Cens 1 sou.

Confessadas per Gabriel Rovirola, apotecari de Vich, com à succehint a Francisco de Solà, als 4 agost 1495. Notari Franch⁹⁸.

lf. 43 <Apèndix 4. Notes de capbreus>.

[Mas Rovira de Folgaroles fa algo per lo fet] En lo capbreu de octubre 1336, en foli 55 vers, a 13 de las chalendas de setembre 1336. Pera sa Rovira, hereu de dit mas de la parròchia de Folgarolas, confessa baix dit domini ser lo dit mas ab totes sas terras. *Primo*, uns honors de 8 jornals. Afronten: *primo, in podio de Codinachs; secundo, in honoribus mansorum Alauba et de Bruguerio et de Sala; tertio, in torrente, et quarto, in honoribus mansorum de Noguero et de Bruguerio*. Item, en altra part altre de 2 jornals. Afronta: *primo, in rovira mansi de Sala, secundo, in honore mansi de Caldero; tertio, in honore mansi de Cumbis, et quarto in trilea d'en Puig*.

[+ Fa per lo fet y és dalt, a la part que abona al Bach del Solà] Folgaroles] Item, en lo capbreu 1394 fins 1409, en foli 31, als 4 juliol 1394, Jaume Farrer, sabater, donà per dot a Agnès, filla sua, cassant amb Bernat de Barberà, fill de Pera Fuster, un tros de bosch que tenen en la parròchia de Folgarolas, en lo lloch dit sa Coma. Afronta: *primo, in honore mansi de Sala, parochia de Folgarolas; secundo, in honore d'en Solà, parochia Sancti Juliani de Vilatorta; tertio, in honore mansi de Cumbis, parochia de Folgarolas, et quarto, in honore mansi des Bruguer, parochia de Folgarolas*.

[+ Fa per lo fet; lo un tros és al capdemunt del Bosch de la Sala; lo altra a bora al Bosch de la Sala, y est, crech, és lo mateix immediatament dalt notat] En poder de Sallés⁹⁹ als 4 de maig 1448. Precari per lo síndich de la paròchia a Joan Noguero com a successor de Jaume Farrer, qui havia succehit en lo dit mas Roviro, y ara és Bruguer, de dos boschos que eran part del dit mas. Lo gran afronta: *primo*, en honors d'en Albareda y del mas de las Deus; *secundo*, en honor del mas Bruguer de la paròchia de Folgarolas y part en honors del mas de Albareda; *tercio*, en honors del mas Sala de la parochia de Folgarolas y part en lo torrent, *et quarto*, en honors del mas Bruguer y part d'en Mataró. Lo altra afronta: *primo*, en honors de dit mas Bruguer y part del mas Sala de Folgarolas; *secundo*, en lo bosch de Julià de Solà; *tercio*, en lo bosch de dit Salas, *et quarto* en lo bosch del mas Bruguer.

97. No hi consta la llargada.

98. Es tracta de Pere Joan Franch, que actua de notari de 1459 a 1504. És un dels membres d'una nissaga de notaris de Vic —Jaume Franch (1397-1412), Pere Joan Franch, Joan Francesc Franch (1502-1529), i Francesch Franch (1554-1584). Pere Joan Franch consta com un dels quatre consellers de la ciutat de Vic el 1493. (E. JUNYENT, *La Ciutat de Vic i la seva història*, Barcelona, 1980, p. 492).

99. Es tracta de Joan Sallés o Sellers, que actua de notari de 1446 a 1481. Joan Sallés consta com un dels quatre consellers de la ciutat de Vic el 1452 i el 1475. (E. JUNYENT, *La Ciutat de..., op. cit.*, p. 492).